سەر شەقامانەدا و لەو شوێنانەدا ڕووبەڕووی باوکە تازەکانم بوومەوە! ئیدی بیرەوەرییەکان بواریان نەدامێ بەدوای جیاوازی لە نێوان باوکە دێرینەکان و باوکە نوێیەکاندا بگەڕێم، لێکچوونیان هرووژمی بۆ هێنام.. لەشم بۆوە ئەو شایەتەی بۆم بێدەنگ نەدەکرا.. یان وەک «فرانتس فانۆن» دەڵێ: وەک *ئەندامی قەبیلەیەکی زامدارم بەسەرهات کە بیرەوەریم پڕ بێ لە یادگاری تاڵ و نەتوانم چاو لە ماتەمییەکانم و زامەکانم بپۆشم و نەشتوانم ئەو ڕوخسارانە لە یادکەم کە لە ماتەمیدا هێشتانمەوە.*

لەو ڕووبەڕووبوونەوەیەدا کەس هیچی لێنەکردم، کەس هیچی پێنەگوتم، کەس هەڵەی ڕاست نەکردمەوە، کەسیش پەیوەندی پێوەنەدەکردم، بەڵکو تەنیا و تەنیا ڕووبەڕووی تەماشاکردنێک بوومەوە. لەو تەماشاکردنەدا، یان لەو هرووژمە نیگایەدا کە لە زمانی ئێمەدا پێیدەگوترێ «نیگای کەچ» و مانایەکی بەکەم زانینی بریندارکەری هەیە، توانیم چەند شتێ بخوێنمەوە.

گومان لەو هرووژمە نیگایەدا هێزێکی کوشندەیە. ئەگەر من بەگومانێکی تەمومژاوییەوە بڕوانمە کەسێک، بەبێ ئەوەی لای ڕوون بێت تەمومژی ئەو گومانەی من لە چییەوە هاتووە، دوور نییە ئەو کەسە ڕەفتارێ بنوێنێ کە ئیسپاتی گومانەکەی من لەسەر خۆی بکات. واتە بەگومان تەماشاکردن و نیگای کەچ ئاراستەکردن، ڕۆڵی هێزێ دەبینێ کە لە توانایدا هەیە زۆر شت بەسەر تەماشاکراودا بسەپێنێ و ئاکاری وی بخاتە ژێر دەسەڵاتی نیگا گوماناوییەکەوە. ئەمەش شتێکە من بەپەیڕەویکردن لە بۆردیۆ ناوی دەنێم: «توندوتیژی ڕەمزیی» (Symboliskvold).

ئێمە وەک بێگانە و پەنابەر بەچەند شتێ مەحکومین. بەڵام مەرج نییە ئەو مەحکوم بوونە لە هیچ شوێنێکدا بەخاڵ نووسرابێتەوە و بەناو خەڵکدا بڵاوکرابێتەوە. کەچی هێشتا بەشێوەیەکی نەبینراو لە زەینی خەڵکدا خاڵەکانی یاخود هێزی ئەو مەحکومکردنە ئامادەیە. من پێش هەموو شتێ بوختانی ئەوەم بەشوێنەوەیە لە یاسا لادەدەم و یاسا تێکدەرم. دەستپاک نیم، لە پڕکردنەوەی گرێبەندی ژووردا خاوەنماڵ ناڕاستەوخۆ ئەمەم دەدا

بەگوێدا. زوو هەڵدەچم، ئەگەر لە خێزانە ئەورووپییەکەم منداڵم ببێ، ئەوە دەیفڕێنمەوە بۆ وڵاتی خۆم. کریمینالم و شوێن بڕوای بانک نیم. ئەمە هەموو خاڵی ئەو یاسا نەبینراوەن کە منیان پێ مەحکومم. دیارە ئەم شتانە لە ژیانی ڕۆژانەدا شاراوەن، واتە کەس نایەت ڕووبەڕووی من بوەستێتەوە و بڵێت: تۆ دەستپاک نیت. جێی متمانە نیت و هتد... بەڵام هەر کە پێم خستە دوکانەکەیەوە، سۆپەرمارکێتەکەیەوە بەتوانی دووچاو تەماشام دەکات. پۆلیس نایەت لەسەر شەقامان ڕامگرێ و بڵێ: تۆ لە یاسا لادەدەیت، بەڵام بەچاوێ تەماشام دەکا و نیگایەکی کەچی ئەوتۆم ئاراستە دەکا، کە ئەوە منم لە یاسا لادەدەم، منم پێویستە چاودێری و کۆنترۆڵ بکرێم و هەڵەم ڕاست بکرێتەوە.

بۆیە ڕووبەڕووبوونەوەم لەگەڵ ئەم باوکەدا، ئەویش لەسەر ئەو شەقامانەی وام هەستدەکرد شوێن ئازادی منن (ئەمەش هەستی زۆربەی هاوڕێکانیشمە لە نیشتمانیدا) دووچاری گەورەترین ڕاچڵەکانیان کردم. جارێکی دی دەبوو خۆم بدایەتەوە دەست بیرەوەرییە تاڵەکان و جارێکی دی دەبوو «باوەڕم بەوەرزی سارد هێنابا».

ئیدی ئا لێرەوەیە کە گرێی ئۆدیب یاخود «گرێی پۆلیس» تەمەنێکی دی بۆ خۆی دروست دەکا، بەزمانێکی دی و لەبەرگێکی دیدا. من بەمە ڕادەچڵەکێم، چونکە هەموو تەسەورێکم بۆ ئازادی لە خۆرئاوا هەڵدەوەشێتەوە. ئیدی نەک شەقامەکان و شوێنە گشتییەکان نابنە ڕووبەری سەربەخۆیی و ئازاد بوونم، بەڵکو ڕێک و ڕاست دەشبنە ئەو شوێنانەی جارێکی دی ڕووبەڕووی باوکەکانم دەکاتەوە و کۆنترۆڵ و نیگا گوماناوییەکان، ڕەفتار و ڕاڕەوی بزووتنەوەکانی لەش و غەریزەکانم دیاری دەکەن.

***

دەشێت من و هاوڕێکانم لە باسکردنی ژیانی ڕابردوومان‌دا، لە گێڕانەوەی ئەزموونەکانماندا بۆ ئەورووپییەک هەوڵی سازدانی یاخود ڕەنگکردنی ژیان و ئەزموونەکانمان بەتۆنێکی ڕۆمانسییانە بدەین و لە

ئەفسانەیانەوە نزیک بخەینەوە. ئەوەیش بەتایبەتی لە سەردەمی بازنەی ماتەمی پەنابەربووندا، بەڵام زۆربەی قسەکردنی پەنابەران و هەندێ جار گەشتکەرانیش کە دێن بۆ ئەم وڵاتە، لەبارەی پۆلیسەوە، ئەگەر بەئەفسانەسازیش دابندرێ ئەوە لەبەر ئەوەیە کە واقیعی ئەو ئەفسانەیە لەگەڵ ئەو وێنانەیەدا ناگونجێ کە پۆلیس لە زەینی گشتدا دروستیکردووە. ئەزموونی ئێمە لەگەڵ پۆلیسدا هەمیشە ئەزموونێکی تاڵ بووە. بەهەرحاڵ ئەگەر ئەزموونەکانی ئێمە جێگەی بڕوا نەبن ئەوە لەبەر ئەوەیە کە پۆلیس بودجەیەکی زۆر تەرخان دەکا، تا پێناسە ڕەسمییەکەی بەهۆی میدیاکانەوە، فیلمەکانیەوە یان بەخششەکانیەوە زیاتر لە زەینماندا مەحکەمتر بکا. ئەمەش وادەکات پێناسەکردنەکانی دی، یاخود تەئویلەکانی دی لەسەر پۆلیس بەئاسانی جێگەی خۆیان نەکەنەوە، بەتایبەتیش کاتێک پۆلیس خۆی دادوەرە بەسەر کردەوەکانی خۆیەوە.

***

بەڵام، ئایا ئەم نیگایەی کە کارکردێکی زەبروزەنگاوی سەمبوولیانەی هەیە، نیگایەکە ڕاستەوخۆ پەیوەندی بەدەسەڵاتی پۆلیسەوە هەیە؟ یاخود نیگایەکە لە ئاستی جیاوازی کولتووری مۆدێرندا کار دەکا؟ ئەم پرسیارە دەمانخاتە بەردەم باسێکی دی کە لەبەشی داهاتوودا لێی دەدوێم.

دەقی پۆلیسی

دەقی پۆلیسی لە نێوان «یاد» و «لەبیرچوونەوەدا» دەژی. دروست لەسەر سنووری ژیان و مەرگ، مەرگ و زیندووبوونەوەدا، بەڵام جارێ مەبەست لە دەقی پۆلیسی چییە؟ دەقی پۆلیسی وەک هەر دەقێکی تر، کۆمەڵێ پیت و نیشانە و نووسینە کە لەسەر پارچە کاغەزێ دەبینرێن و تەنیا لە دوای خوێندنەوەیان دەتوانرێ دەستنیشانی نێوەڕۆکیان بکرێ، لێرەوە هەر بەڵگەنامەیەکی تایبەتی و هەر جۆرە پێناسێکی وەک پاسپۆرت، کارتی خۆ ناساندن، یا هەر جۆرە دۆکیۆمەنتێکی تر، پێناسەی دەقی بەسەردا دەسەپێ، مەرج نییە لەو پێناسەیەدا ڕەچاوی تیۆریەکی «دەق»مان کردبێ، گرنگ ئەوەیە پشتمان بەجۆرێ خەیاڵی شاعیرانە و لێوردبوونەوەی خودی قایم بێ!

ئەم یاداشتانە بەپلەی یەکەم لەسەر شێوە دەقێکی مردوون و لە ڕێگەی چاپکردنیشیانەوە، دیسانەوە بەمەرگێکی تر، مەرگی چوارچێوەی کتێبێ دەسپێردرێن، کەواتە چاکترە لە ساتی زیندوویێتییان وردبینەوە و پرسیار بکەین:

– دەقی پۆلیسی لە کوێوە سەرهەڵدەدا!

***

تۆ کەسێکی لە وڵاتی خۆتەوە (وڵاتی یەکەم) هاتوویت و بوویتە پەنابەری وڵاتی دووهەم، بەڵام بۆ ئەوەی جۆرێ لە ڕەوایی بۆ هاتنەکەت دەستەبەر کەیت، پێویستە بەڵگەنامەیەکی ئەوتۆ بخەیتە ڕوو کە بیسەلمێنێ تۆ لە وڵاتی «یەک»ەوە هاتوویت، ئەگەر وەک کوردێ خۆت بناسێنی، ئەوە بەلای کەمەوە دەبێ بەڵگەنامەیەکی ئەوتۆ بخەیتە بەر دەست کە لە یەکێک لەو وڵاتانە دەرهاتبێ کوردستانیان بەسەردا دابەش بووە، واتە دەبێ ئەو ناسنامە بەکار بهێنی کە پۆلیسی وڵاتی یەکەم بۆی

دەرهێناویت (سەبارەت بەتەزویری ناسنامە، پاشان دەدوێم)، ئەگەر توانیت مافی مانەوە و خۆ گلدانەوە بۆ خۆت وەدەست بێنی، ئەوە پۆلیسی وڵاتی دووهەم ناسنامەیەکی نوێت بۆ دەردێنێ، تازەیی ئەم ناسنامەیە تەنیا لەوەدایە کە بەزمانێکی ترە و دیمەنێکی تری هەیە، دەنا لە ڕووی سەرهەڵدانەکەیەوە ئەوەی ناسنامەی وڵاتی یەکەمە! من ئەم قسەیە دەکەم بیر لە هەموو ئەو جیاوازییانەش دەکەمەوە کە لە شێوازی دەرهێنانی ناسنامەدا لە وڵاتی یەکەمەوە بۆ وڵاتی دووهەم ڕەچاو دەکرێن. بەڵام ئەوەی کە لە هەردوو بارەکەدا وەک خۆی دەمێنێ ناوەڕۆکی ناسنامەکانن.

پۆلیسی وڵاتی دووهەم کاتێ ناسنامەیەکی تازەمان بۆ دەردێنێ کە ناسنامەی وڵاتی یەکەمانی لەبەردەست بێ و لە بنەما و نێوەڕۆکی زانیارییەکانی ناوی تێگەیشتبێ، ئەو ئەنجامەی لێرەدا بەدەستمان دەکەوێ بریتییە لەوەی، نەک ناسنامەکان لە زمانێکەوە تەرجەمەی زمانێکی تر دەکرێن، بەڵکو پۆلیسی وڵاتی یەکەم و هی دووهەمیش لە ئاست تۆدا یەک هەڵوێستیان هەیە بەڵام بەدوو زمانی جیاواز! ڕەنگە تۆ، کە هاتیتە وڵاتی دووهەم هیچ ناسنامەیەکت لە گیرفاندا نەبوویێت، بەڵام ئەمە ناتوانێ بەڵگە بێ بۆ ڕەتکردنەوەی یاسای وڵاتی دووهەم: ئەگەرچی ناسنامەیەکی تازەت بۆ دەردێنرێ، بەڵام لە نامەی کردارتدا پۆلیسی وڵاتی دووهەم دەنووسێ: تۆ بەبێ ناسنامە هاتوویتە ژوور.

***

جگە لەوەی کە گوتم ناسنامەی وڵاتی دووهەم لە دایکبووی ناسنامەی وڵاتی یەکەمە، پێویستە ئەوەش بگوترێ کە پۆلیسی وڵاتی دووهەم ڕۆڵی ڕزگارکەر و فریشتەئاسای نەبینیوە، بەڵکو بەبێ ڕەزامەندی پۆلیسی وڵاتی یەکەم هیچ بڕیارێکی سەربەخۆی ئەوتۆی نەداوە، ئەمەش بەڵگەی ئەو ڕێککەوتنە پەنهانەی نێوان پۆلیسی وڵاتی یەکەم و دووهەمە!

جارێکی تر هەمان پرسیار: دەقەکانمان لە کوێوە سەریان هەڵداوە؟ لە وڵاتی یەکەمەوە یان دووهەم؟

***

دەقی پۆلیسیی دەقێکی هەمیشە ڕابردووە، چونکە هەرگیز گەشە و گۆڕانکارییە جەستەییەکانی هەڵگرەکە تیایدا ڕەنگ ناداتەوە، بۆ نموونە ئەگەر ئەو دەقەی تۆ لە ٧/١ ساڵێک لە ساڵەکاندا دەرهاتبێ و وێنەکەی سەری هی تەمەنی ١٥ ساڵی تۆ بێ، ئەوە پۆلیسی وڵاتی دووهەم لەسەر ئاستی نیشانەکانی ئەو وێنەیەوە، پرسیارت لێدەکا و لێت دەکەوێتە گومانەوە، ئەمە ئەگەر ساتەوەختی پەنابەربوونەکەت لە تەمەنی ٢٥ ساڵیدا بێ و ماوەی ١٠ ساڵیش بەس بێ بۆ گۆڕانێکی تەواو لە ڕوخسار و سیمادا.

دیارە گومانی پۆلیسێکی ئێرانی لە چاو پۆلیسێکی فڕۆکەخانەی یەکێک لە پایتەختەکانی ئەوروپا، جیاوازە. بەڵام دواجار ئەوان چەندێ جیاوازیش بن هێشتا لەوەدا کە «گومان» دەکەن، تەبان، ئەگەر پۆلیسێکی ئێرانی گومانی لێ کردیت ئەوە دەبێ تۆی گومانلێکراو لە ساتی

١٧٦٢٠٩
ل/ش

گومانکردنەکەدا لە زەینی ئەودا یەساکن بێ بەتۆی ناو دەقەکە. واتە ئەوەی بڕیاری هاوشێوەیی نێوان جەستەی دەق و جەستەی تۆ دەدا، لێکدانەوەیەکی زەینی پۆلیسە، نەک ئەوەی تۆ بەڕاست یان درۆ وەڵامی پرسیارەکانی دەدەیتەوە.

ئەو لێکدانەوە زەینییەی پۆلیس؛ بۆی هەیە لەهەر شوێنێکدا ڕوو بدا بەبێ ئەوەی ئاستی ژیان و شارستانی و کولتووری شوێنە جیاوازەکان ڕۆڵێکی ئەوتۆی تێدا بگێڕن.. شتێکی بێ مانایە بڵێین لەبەر ئەوەی سوێد وڵاتێکی پێشکەوتووە، ئەوە گومانی پۆلیسەکانی سوێد یان فەرانسە جیاوازە لە گومانی پۆلیسەکانی ئەفغانستان و ئێران، چونکە ئەمان پێشکەوتوو نین، بۆچی؟ چونکە

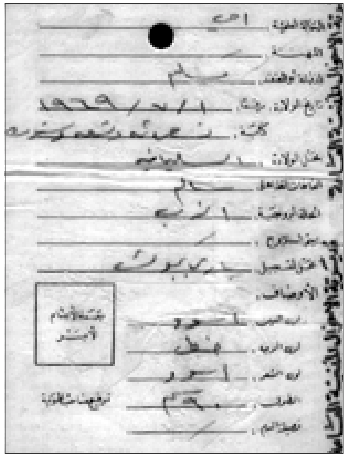

گومانی پۆلیس ئەوکاتە سەرهەڵدەدا کە جەستەی تۆ نەتوانێ وەک جەستەی دەق وابێ، لەبەر ئەوەی تۆ لە ڕووی بایۆلۆژییەوە گەشەت کردووە و، جەستەی دەقیش وەک خۆی ماوەتەوە، ئەو لێکدانەوە زەینییە مێژووییەک لە یاد دەکا کە بریتییە لەو مەودایەی کەوتۆتە نێوان تەمەنی تۆ لە ساتی دەرهاتنی دەقەکە و تەمەنت لە ساتی ئێستادا کە گومانت لەسەرە، هەر کاتێ گومانت کەوتە سەر لەبەر ئەوەی ڕوخسارت لە وێنەی سەردەقەکە ناچێ، ئەوە مانای وایە پۆلیس تۆی جەستە و زیندووی خستۆتە پەراوێزەوە و تۆی سەردەقەکەی کردۆتە پارسەنگ. مانای وایە لە ڕووبەرێکی وشک کراودا کە بۆ ئۆرگانیزمێکی زیندوو دەگەڕێ.

زەینییەتی پۆلیسی، یادەوەری مێژوویی نییە. ڕەنگە هەر لەبەر ئەوەش بێ هێندە شەیدای بەڵگەنامە و سەنەد کۆکردنەوەیە، سەنەد و بەڵگەنامەکان لەلای زەینییەتی پۆلیسی هیچ بەهایەکی مێژوویی نییە. واتە بۆ ئەوە سەنەد و بەڵگەنامەکان بەکار ناهێنێ ڕاستییەکی مێژوویی ڕوونکاتەوە، بەڵکو وەک هۆکارێکی دەسەڵات و زەبروزەنگ سوودیان لێوەردەگرێ.

***

تەئویلی پۆلیسی:

دەقی پۆلیسی قەبوولی یەک جۆر تەئویل و لێکدانەوە دەکا: تەئویلی پۆلیس.

ئایا ئەو زانیارییانەی شایەتی لەسەر ڕابردووی من و تۆ دەدەن، تا چ

ئاستێ دەبنە بەڵگە بۆ ئێستامان؟ ئایا کاراکتەری وشک کراوی سەر پێناسێک تا چەندە بوونی خاوەنەکەی یان هەڵگرەکەی لەبەردەمی پۆلیس دەسەلمێنێ و وەڵامی خواستەکانی پۆلیس دەداتەوە؟

بەر لە هەموو شتێ، هەموو لێکدانەوەیەکی پۆلیسی بۆ دەق بەندە بەبارودۆخی دەروونیی پۆلیسەکەوە، یاخود بەدەقێکی ترەوە.. واتە پەیوەندی نهێنی دەقەکان لەناو خۆیاندا؛ دەستنیشانی ئاستی توندوتیژی تەئویلی پۆلیس بۆ دەق دەکەن. با لە ڕێگەی نووسینەوەی بارودۆخێکەوە ئەو قسانەی سەرێ کەمێ ڕوونتر بکەینەوە.

بەرلەوەی ئێمە ناسنامەکانمان پێشانی پۆلیسی ئەو دیو ژوورە تەختەییەکەی کۆنترۆڵ بدەین، چەندین دەقی تر بەوێدا تێپەڕبوون. ئەوەی دەستنیشانی چۆنێتی مامەڵەی پۆلیسەکە لەگەڵ دەقەکانی ئێمەدا دەکا، بریتییە لە ئەنجامی تەماشاکردنی ئەو پۆلیسە لە هەر یەکێ لەو دەقانەی پێشتر. ئەگەر ئەو دەقانە وەڵامدەرەوەی تەواوی خواستی پۆلیس نەبووبن، ئەوا خواستی نێوبراو لە دەقەکەی من وتۆدا بۆ وەڵامی خۆی دەگەڕێ، لە میتۆدی کاری پۆلیسدا گومانێک سەرجەمی هۆشی ئەو پۆلیسە چڕ دەکاتەوە و لێرەیشەوە ئەو گومانە لە بەرامبەر هەموو دەقەکانی تردا دەردەکەوێ.

نموونە:

B پەنابەرێکە ئێرانی و ئێستا لە سوێد دەژی. B لە شەمەندەفەرێکدایە و لە ڕێگەی دانمارکەوە بەرەو ئەڵمانیا سەفەر دەکا، لە هەمان ئەو فارگۆنەدا، سێ کەسی تریش هەن کە هیچ پەیوەندییەکیان بەBیەوە نییە، ئەگەر گوتمان کەسی B گومانلێکراوەکەیە، ئەوە خواستی پۆلیسی سنووری ئەڵمانیا- دانمارک لە دەقەکانی هەر سێ کەسەکەی تریش زیاد دەکا، چونکە ئەو گومانە دەبێتە هۆی ئەوەی تەئویلی پۆلیسی جۆرێ لە پەیوەندی لە نێوان ئەو سێ کەسە و B دا دەستنیشان بکا. ڕاستە لە واقیعدا هیچ جۆرە پەیوەندییەک لە ئارا دا نییە، چونکە سێ کەسەکەی تر هەر کامەیان

دەشێت لە وڵاتێکی ترەوە هاتبن و ئێرانی نەبن، بەڵام هێشتا ناتوانن لەبەردەمی پۆلیسدا نەبوونی ئەو پەیوەندییە بسەلمێنن! ئەوان هەرچەندە لەسەر ئاستی واقیع و تاکەکەسیدا جیاواز بن، هێشتا لە نێوان دەقەکانیاندا پەیوەندییەک هەیە کە تەئویلی پۆلیس بەرهەمی دێنێ. بۆیە هەر دەقێک کە گومان لەسەر هەڵگرەکەی دروستکا، دەشبێتە هۆی خولّقاندنی گومانی پۆلیسی لە ئاست دەقەکانی تردا.

بەڵام ئەو پەیوەندییە هاوبەشەی نێوان دەقەکان کە ئەنجامی تەئویلی پۆلیسییە، دەبێتە هۆی بەستنی پەیوەندییەکی هاوبەشیش لە نێوان پۆلیسەکاندا، بۆ نموونە ئەگەر پۆلیسی وڵاتی سێهەم لە ئاست دەقەکانی B، و هەر سێ کەسەکەی تردا گومانی دروستکرد، ئەوا ئەو گومانە بۆی هەیە لە ئاست هەمان ئەو دەقانەدا لە وڵاتی چوارەم و پێنجەم و یازدەهەمیش دووبارە بێتەوە، ئەمەش ئەو هێزەیە کە میکانیزمی تەئویلی پۆلیسی دەبا بەڕێوە، ئەو تەئویلەی مەودا مێژووییەکان لەبیر دەکا.

فەزا و ڕوخساری دەقی پۆلیسی ڕەنگدانەوی سەلیقە و ڕۆشنبیریی دەسەڵاتی پۆلیسە. بۆ نموونە، ئەگەر تەماشای ڕووبەری دەقێک وەک «البطاقة الشخصية = هوية الاحوال المدنية» بکەین، دەبینین کە بەشێکی زۆر تەرخانکراوە بۆ ناساندنی دەسەڵات: لە بەشی سەرەوەی دیوی یەکەمدا، بەدووروودرێژی و خەتی گەورە تایبەتمەندییە ئیدارییەکانی نووسراون، لەبەشی خوارەوەیدا زۆربەی ئەم تایبەتمەندییانە لەسەر مۆرێکی زیوینی و پوولە مالّی (طابع المالي)یەکەدا دووبارە بوونەتەوە و، لەلای ڕاستیشەوە ناو و ناوونیشان و ئیمزای ئەو کارمەندە هاتووە کە بەرپرسیارە لە دەرهێنانی ناسنامەکە، جێگەی تایبەتمەندییەکانی خاوەن ناسنامە لە نێوان بەشی سەرەوە و خوارەوەی سوڵتەدا بەند کراوە: «الاسم، اسم الاب والجد، اللقب، اسم الام والجد، الجنس» لەگەڵ وێنەیەکی ڕەش و سپی دا (تەماشای وێنەی کۆپیکراوەکە بکە).

لە دیوی دووهەمی ئەم ناسنامەیەدا، بەلای کەمەوە دووجار ئەم ڕستەیە «مديرية الاحوال المدنية العامة» بەخەتێکی سووری گەورە دووبارە

بۆتەوە، هەمان ئەو ڕستەش لە تەختی هەردوو دیودا، بەخەتێکی سەوزی کاڵ و ورد دەیان جار دووبارە بۆتەوە، بەجۆرێ لە نیگای یەکەمدا مرۆڤ وا دەزانێ، سەرجەمی ناسنامەکە سەوزێکی کاڵە.

هەر لە دیوی دووهەمدا، بەشی لای خوارەوە مۆرێکی خڕی گەورە دیسانەوە بەڕەنگی سەوز، دەفن کراوە، بینینی ئەم مۆرە لەبەر ڕووناکیدا نەبێ، ئاسان نییە. لەسەر ئەو مۆرە ئەم دوو دێرە نووسراوە (الجمهورية العراقية) (وزارة الداخلية) و، بەزمانی ئینگلیزیش دووبارە بوونەتەوە کە لە ناوەڕاستیدا داڵەکەی عێراق دەبینرێت. لە ڕاستیدا هەمان دیمەن لەلای سەرەوەی دیوی یەکەمیشدا دەبینرێ.

دوای ئەم تەماشاکردنە خێرایە دەڵێین: ڕوونی و ئاشکرایی دەسەڵات لەسەر ڕووبەری دەقی ناوبراو، جێگای بۆ نیشانە و کۆد و ڕەمز نەهێشتۆتەوە، لە کاتێکدا خاوەنی هەمان ناسنامە لە وڵاتێکی بۆ نموونە: وەک دانمارک دا دەبێتە خاوەنی ناسنامەیەک پڕ بێت لە کۆد و ڕەمز و نیشانەی نهێنی، کە تەنیا زەینێکی پۆلیسانە لێیان حاڵی دەبێ، بەم ناسنامەیە دەگوترێ: «پێرسۆن نۆمەر= ژمارەی شەخسی» لەسەرەوەی ئەم دەقەدا بەبچووکی تاجێک دەبینی وەک ڕەمزی پاشایەتی لە دانمارکدا. وێنەی خاوەن ناسنامە لابراوە و کۆدێک جێگەی گرتۆتەوە (تەماشای وێنە کۆپیکراو بکە).

ئەگەر بمانەوێ بەراوردێکی سەرپێیی هەردوو ناسنامەکە بکەین ئەم ئاکامانەمان دەست دەکەوێ:

لە دەقی عێراقدا: شوێنی بەتاڵ نییە و زۆربەی ڕووبەری دەقەکە تەرخانکراوە بۆ پێناسەکردنی دەسەڵات، بەڵام لە دەقی دانمارکدا بۆشایی و شوێنی بەتاڵ زیاترە، ئامادەیی دەسەڵات ڕەمزییە و زیاتر زانیاریی تەکنیکی و یاسایی ڕووبەری دەقەکەیان گرتۆتەوە.

لە یەکەمدا ناوهێنانی دەزگاکان، فەرمانگەکان، ناوچەکان بۆ سەلماندنی ڕەسمییەتی پەیوەندی ئەم شوێنانە بەدەسەڵاتەوە بەکار هێنراون. واتە خاوەن دەق خاوەنی ناوونیشانی تایبەت بەخۆی نییە و دەزگا و

فەرمانگەکانی دەوڵەت ناوونیشانی خەڵکن. بەپێچەوانەوە لە دەقی دووهەمدا هەموو ئەم ناوانە شوێنی خۆیان بۆ کۆدێکی نهێنی چۆڵ کردووە. جگە لە وەزارەتی ناوخۆ هیچ دەزگایەکی تر نەهاتووە و ناوونیشانی خاوەن دەق بەتەواوی نووسراوە.

هەندێ جیاوازی و لێکچوونی تریش بەدی دەکرێن، بۆ نموونە لەسەر ئاستی ئەندازەی دەقەکان، گرافیکیان، مەسەلەی خاڵبەندی و دەلالەتمەندی ڕەنگ و شێوەی خەتی نووسینەکان و هتد.. بەڵام هەموو ئەم نیشانانە لە خزمەتی ئەبستراکت (تەجرید) کردنی دەقەکاندان و پێبەخشینی هەیبەتێکی جیدی پێیان. ڕەنگە هەر لەبەر جیدی بوونی ئەم دەقانە بێت، کە مرۆڤ ناتوانێ لەبەردەمی پۆلیسدا ناجیدی بێ، چونکە کۆمیدیا مردووە!

***

ئایا تەزویری دەقی پۆلیسی مانای هەیە؟

هەموو دەستکاری کردنێکی دەقی پۆلیسی لە بازاڕی ڕەش و بواری کڕین و فرۆشتندا، بەر لە هەموو شتێک هەوڵدانە بۆ وەڵامدانەوەی خواستی پۆلیس، یاخود کەمکردنەوەی گومانی پۆلیسە لە ئاست خاوەنی دەقدا. نەک ئەو کەسەی دەقەکەی بۆ تەزویر دەکرێ.

بۆ نموونە ئەگەر A بۆ دەرچوون لە وڵاتی (١) شوناسنامەی کەسی B ی تەزویر کردبێ، تا بەهۆیەوە دەرباز بێ، بۆ وڵاتی (٢)، ئەوا بەم کارەی گومانی پۆلیسی لەئاست کەسی A دا کەم کردۆتەوە. نەک خۆی. چونکە ئەگەر Aی لە ئەنجامی ئاشکرابوونی تەزویرەکەیەوە گیرا. کەسی B گومانی لێناکرێ، لەبەر ئەوەی لە کاتی گیرانی A دا ئەو غایبە!

***

هەرچەندە لەسەر دەقی پۆلیسی بکۆڵینەوە و، جۆرەکانی و تایبەتمەندییەکانی و مەودا سوڵتەوییەکانی ئاشکرا بکرێن، هەرچەندە لەبەر

ڕۆشنایی تیـۆری ئەدەبی و زاراوە ئەدەبییـەکـان و پێناسـەی تێکسـتی ئەدەبیدا قسەی لەسەر بکرێ، هێشتا دەقێکی مردووە. مردوو بەو مانایەی تەنیا لە ساتەوەختی پرسیاری «کوا ناسنامەکەت» و دەستبردنی ئێمە بۆ دەرهێنانی ناسنامـەکـانمان و پێشـاندانی بەپۆلیس و خـاوەن پرسـیـار، ئەو دەقانە زیندوون، کاتێ خستمانەوە تاریکایی گیرفانەکانمان، مانای وایە دەیانمرێنینەوە و پەیوەندی خۆمان بەپۆلیسەوە دەپچڕێنین. ئەم دەقانە چین، جگە لە جاسووسێکی کاغەزی کە بۆ ماوەیەکی دیاریکراو لەبەردەمی پۆلیسدا خەبەرمان لێدەدەن؟ ڤالتەر بنیامین دەڵێ: نرخی خەبەراندن و ڕاگەیاندن، هێندە درێژخایەن نییە، تەنیا لە ئانو ساتدا زیندووە، خەبەر دەبێ یەکسەر ببێتە ئان و سات و ماوە لە دەست نەدا بۆ بەیانکردنی خۆی. ئەم چارەنووسە کورتە، چارەنووسی دەقە پۆلیسییەکانیشە، ئەو دەقانەی بەڵگەن بۆ دانانی دەسەڵات بەبوونی ئێمەدا. ئەو دەقانەی ئێمە خاوەنیان نین، بەڵکو ناچارین بەهەڵگرتنیان. ئێمەی کاغەزیی، ئێمەی کۆد و ژمارە و نهێنی..

ڕوخسار و سیما:
وەک هۆیەکی ئاڵوگۆڕکردن

ئێمە هەموومان کەم تا زۆر دەستکاری دەموچاوی خۆمان دەکەین و گرنگیی بەڕواڵەتی دەرەوەمان، جلوبەرگمان و بەکورتییەکەی هەموو ڕووبەرێکی دیکەی لەشمان دەدەین. بەڵام کاتێ پەنابەر گرنگیی بەخۆی دەدا، ئەوە کۆمەڵێ هۆی دیکە خۆیان حەشارداوە، کە جیاوازن لەو هۆیانەی لە ژیانی ئاساییدا هەر مرۆڤێ ناچار بەدەستکارییکردن و گرنگی پێدان بەخۆی دەکەن!

یەکەمین کێشەی پەنابەر لە ناوەند و چوارچێوەی کولتوورێکی تازەدا (لێرەدا مەبەست کولتووری ئەوروپییە)، هەر تەنیا کێشەی زمان و قەیرانی ناسنامە و نامۆبوونی ئەو نییە لە بەرامبەر یاسا و بەهاکانی ئەم کولتوورە تازەیەدا، بەڵکو هەر لە سەرەتاوە پەنابەر لەگەڵ خۆی و بەکورتی لەگەڵ سیمای دیاری خۆیدا (ڕووی دەرەوەی لەش) دەکەوێتە کێشەوە. نێوەندی کولتووری تازە و ئەو تەزووانەی لێوەی دەردەچن و ئەو خواستانەی لە تاکەکەسیان داوا دەکا، پەنابەر ناچار دەکەن بکەوێتە دەستکاریکردنی خۆی. دیارە کاتێ دەڵێم پەنابەر (ناچار) دەبێ مەبەستم ئەوە نییە کە هێزێ لە دەرەوە ئەو ناچارییە دەسەپێنێ، چونکە تۆ ئازادیت لەوەی چۆن خۆت پێشانی ئەوانیتر دەدەیت، بەڵکو مەبەستم ئەوەیە، پەنابەر خۆی لە ئەنجامی ڕووبەڕووبوونەوەی لەگەڵ ئەوانیدیدا و وردبوونەوەی لەسەر و سیما و جلوبەرگیان؛ دەگاتە ئەو ئەنجامەی بکەوێتە دەستکاریکردنی سیمای، گۆڕانکاری لە جلوبەرگ و ڕەنگەکانیاندا، گۆڕانکاری لە ڕازاندنەوەی ماڵ و، هەروەها کەناڵی تازە بۆ کات بەسەربردن دەدۆزێتەوە، بۆ نموونە خۆی فێری مەلە دەکات، فێری پایسکیل سواری دەبێت و هتد.. واتە ئەو هێزەی لەم گۆڕانکارییانەدا بەشدارە، هەر هەمان لێکدانەوە و تەئویلی پەنابەرە بۆ خۆی لە بەرامبەر ئەویتردا.

خاڵی هەرە گرنگ لێرەدا ئەوەیە کە ئەم گۆڕانە لە بنەمادا گۆڕانێکە لە ئەنجامی ڕووبەڕووبوونەوەیەکی دیدارییەوە دێتە دەست، واتە گۆڕانەکە لەسەر ئاستی ئەو پانتاییەوە ڕوو دەدا کە چاو-دیتن توانای کۆنترۆڵکردنیانی هەیە و دەیانبینێ، هەر بۆیەشە سەرجەمی گۆڕانکارییەکان لە ڕووی دەرەوەی لەشدا ڕوودەدەن. ئەمەش بەپلەی یەکەم ئاشکراکەری ئەو قۆناغی پێکەوە بوونە، یاخود ڕووبەڕووبوونەوەیە کە پەنابەر لەگەڵ ئەویتردا پێیگەیشتووە. لەو قۆناغەشدا حوکمی دیتن بەسەر قسەکردندا زاڵە و تیلەی چاو ئەو دەریچەیەیە کە پەنابەر لێوەی دەڕوانێتە ئەویتر و بۆچوونەکانی دیکەی ئەویتریان لێوە دەخوێنێتەوە، نەک حوکمی زمان کە دەبێتە هۆی ڕووبەڕووبوونەوەیەکی یەکسان بەئامادەبوونی هەردوولا و بەکارهێنانی وشە، بیروڕا گۆڕینەوە بەدووی خۆیدا دەهێنێ.

کاتێ من لەگەڵ کەسێکی دیکەدا کەوتمە قسەکردن ئیدی خۆم لەبەرامبەر ئەو کاتە و ئەو کەسەی دیکەش لە بەرامبەر خۆم و ئەو کاتەدا کە پێکەوە تیایدا قسەمان کردووە بەرپرسیار دەکەم. واتە قسەکردن یاخود لەفز هەڵهێنانەوە دەبێتە ئەو چاوگەی کە دەشێت ڕووبەڕووبوونەوەکانی لەوە و دوامان لێوەی سەرچاوە بگرن. بەڵام هەموو تەماشاکردنێک ئەگەر بەقۆناغی دەربڕینی زمانیدا تێپەڕنەبێت، ئەوە ناشتوانێ ببێتە هۆی ڕووبەڕووبوونەوەیەکی بەرپرسکەر، ئەوە تەنیا لە عەشقدا ڕوودەدا کە نیگای یەکەم، تەزوویەکی هێندە مەحکەم بەرهەم دێنێ، دەکەوێتە ئەو دیو هەموو قودرەتی زمانەوە. هەر لەبەر ئەوەیشە لە پاشاندا زمان توانای دەربڕینی ئەو تەزووەی نییە و لە ئاستیا دۆش دادەمێنێ و ئەمەیشە هۆی بێزمانیی عاشقەکان!

ئێمە کاتێک لەگەڵ یەکتردا قسەمانکرد، ئیتر بواری ئەوەمان بۆ نامێنێ لە دیداری ئایندەماندا خۆ لە یەکتر هەڵە بکەین. ئەگەر ئەم کارەشمان کرد و بۆمان لوا خۆ لە یەکتری هەڵە بکەین، ئەوە هەرگیز بەمانای ئەوە نییە کە ئەو خۆ لە یەکتری تێنەگەیاندنەمان لە یادکردووە؛ چونکە بەبێ هیچ

گومانێک لە دیداری سێهەم و دیدارەکانی دواییدا ئەگەر بەتاقە وشەیەکیش بێت بۆی دەگەڕێینەوە، کەچی بەپێچەوانەوە، ڕووبەڕووبوونەوەی «دیداریی-مرئی» من و تۆ، بۆی هەیە بەهەمان شێوە لە دیداری دووهەم و سێهەم و ئەوانیتریشدا خۆی دووبارە بکاتەوە بەبێ ئەوەی تاقە وشەیەکیش بەرهەم بهێنێ. من هەمووکات بۆم هەیە بکەومە بوردی نیگای ئەویترەوە و ئەویتریش بۆی هەیە لە هەموو وەختێکدا بابەتێک بێت بۆ تەماشاکردنی من.

***

قسە لەسەر ئەوە بوو کە یەکەمین دەستکاریکردنی پەنابەر بۆ سیما و ڕوخساری خۆی، لەسەر ئاستی «ڕووبەڕووبوونەوەی دیداری»یەوە دەستپێدەکا و ئەمەش قۆناغی بەر لە دیالۆگە لەگەڵ ئەویتردا، هەر گۆڕانێکیش لەسەر ئەم ئاستە دیدارییەوە ڕوو بدا، بەمانای بەشداریکردنی سەرەکیی عەقڵ نییە لە دروستکردنی بۆچوون و وێنای پەنابەر لەسەر ئەویتر. بۆیە ئەو گۆڕانەی لەسەر ئاستی دیدارییەوە ڕوودەدات ئاستێکی ڕواڵەتیشی هەیە، هۆی ئەوەی کە پەنابەر خۆی تێکەڵ بەپەیوەندییەک لەگەڵ ئەویتردا دەکا ئەوەیە، کە ئەویتر بۆ خۆی بەپلەی یەکەم دەرگای ئەم بوارە دەخاتە سەرپشت، واتە چوارچێوەی پەیوەندییەکە دیاری دەکات. هەموومان دەزانین کە قۆناغی گەنجێتی و خۆهێشتنەوە لە تەمەنی لاوێتیدا، لە کولتووری هاوچەرخی ئەورووپیدا، بەتایبەتی دەوڵەتانی ناسراو بەخۆشگوزەران قۆناغێکە درێژ و درێژتر دەبێتەوە، واتە ئەوەی کە من گەنج بنوێنم و ڕوخسارم و جلوبەرگەکانم و ئاکارم گەنجانە بن، دیاردەیەکی سەراپاگیرە و بوارەکانی ڕاگەیاندنیش لەم بوارەدا ڕۆڵی نموونەیی دەگێڕن.. تۆ هەمیشە داوای ئەوەت لێدەکرێ کە گەنج بیت، ئەو کەلوپەل و پێویستییە تایبەتیانەت دەخرێتە بەردەست کە گەنجانەن، قارەمان و ئایدیاڵی ڕێکلام و مۆدەکان و ئایدیالەکان هەموویان گەنجانەن و لێرەوە بواری ئەوەت بۆ دەڕەخسێ کە تەمەنی خۆت لەودیو بەگەنج

مانەوەی خۆتەوە بشاریتەوە. هەربۆیەشە مرۆڤی ئەورووپی بەگشتی حەز ناکات پرسیاری تەمەنی لێ بکەیت و ئەم پرسیارە بەپێخستنە ژیانی تایبەتی خۆی لێکدەداتەوە.

***

من وەک پەنابەرێ، لە ساتێکدا دەکەومە نێو ئەم پەیوەندییەوە کە هەموو ئەو تەمەنەی دەبوو گەنجێتی من بێت لە دەستم داوە بەبێ ئەوەی ئێستا بتوانم هیچ بنەمایەکی گەنجانەی تێدا بدۆزمەوە. لێرەوە گەورەترین تراژیدی پەنابەران لەم پەیوەندییەدا ئەوەیە، کە لە ڕۆژگارێکدا لە تەمەن و ژیانی خۆیان بەئاگا دێنەوە، کە چیدی بواری گەڕانەوەی نییە، ئەم ساتە وەختە پەنابەر دەخاتە بەردەم دوو باری جیاواز: یان قەبووڵکردنی ئەو زیانە گەورەیەی تەمەن، یاخود بکەوێتە دەستکاریکردنی خۆی.

هەڵبژاردنی یەکەم سەختە، چونکە هەروەکو گوتم قۆناغی بەگەنجی مانەوە لێرە درێژکراوەتەوە. کاتێ نەشتوانین لە نێوان دوو باردا یەکێکیان هەڵبژێرین، ئەوە ئەوەی دیکەیان خۆی دەسەپێنێ، واتە دروستکردنی ئیماژێکی دی، ڕوخسار و دیمەنێکی تر بۆ خۆمان. بەڵام نابێ جیاوازییەکی گرنگمان لەبیر بچێ «ئەوی دی» لە کاتێکدا گەنجێتی خۆی درێژ دەکاتەوە، کە بەقۆناغی گەنجێتییە سروشتییەکەدا تێپەڕ بووە و کەسایەتیی ئەو لەم ڕووەوە خاوەنی یەکسانی و هاوسەنگیی خۆیەتی. بەڵام من لەکاتێکدا دەمەوێ خۆم بەگەنجی بنوێنم کە نەدەزانم گەنجێتییە سروشتییەکەم چۆن ڕابواردووە و نە هیچ بیرێکیشم لەبارەی درێژکردنەوەی گەنجێتیمەوە هەیە. واتە لە ڕووی جەستە و ئەزموونەوە، هەمان تەبایی و هاوسەنگی و ئامادەییم نییە کە دەشێت یارمەتیدەربن بۆ درێژکردنەوەی گەنجێتییەکەم!

***

کێشەی پەنابەر لەگەڵ دیمەنی خۆیدا، کێشەیەک نییە هەر تەنیا بیبەستین بەلایەنی لاواز، یاخود زیانێ کە لە تەمەنی پەنابەراندا ڕوویداوە

و، ئەوەیش بریتییە لە نەبوون و نادیاری قۆناغی گەنجێتی. بەڵکو کێشەکە دەکرێ لەبەر ڕۆشنایی دیدێکی ئێستاتیکیانەشدا تەماشای بکرێت. لێرەوەیە کە پەنابەر ئەو پارچە و ڕووبەرە جوانانەی لەشی خۆی لێ ئاشکرا دەبن و دەیاندۆزێتەوە، کە لەکاتی خۆیدا گرنگییان پێنەدراوە یاخود هەر لێیان بێ ئاگا بووە، کە ڕەنگە هۆی سەرەکی ئەو گرنگی پێنەدان و فەرامۆشییە بگەڕێتەوە بۆ دەسەڵاتی ئەو کولتوورەی پەنابەرەکەی لێوەهاتووە.

ئەگەر ئەو کولتوورەی منی تیا پەروەردە بووم، چاوی خۆی لە ئاست چێژ و زەوقی تایبەتی مندا بۆ هەڵبژاردنی ڕەنگێ نووقاند و گرنگی بەهەڵبژاردنەکەی من نەدا. ئیدی ئەو وزەیەی پاڵی بەمنەوە دەنا بۆ هەڵبژاردنی ئەو ڕەنگە دەمرێت و چیدی من ناتوانم ئەو چێژە لە خۆمدا پەروەردە بکەم، یاخود ئەگەر لەو کولتوورەدا کە منی لێوەهاتووم هێشتنەوەی ڕیش و سمێڵ تەفسیری ڕەوشتامێز و ئایینی و نیشتمانپەروەری بۆ بکرێت، دیارە «سمێڵ تاشیو» بەر لەعنەتی ئایین و نەریت و نەتەوە دەکەوێت و، خەونی هەر گەنجێ دەبێتە ئەوەی هەرچی زووتر «موو» دەرکا!

کەواتە خۆدیتنەوە لە بەرامبەر ئەویتردا و هەوڵدانی پەنابەر بۆ ئەوەی لەویتر بچێت، هەر تەنیا لاسایی کردنەوەیەکی ڕووت نییە، بمانەوێ بەهۆیەوە دیمەنە هەنووکەییەکەی خۆمان ڕەت بکەینەوە. بەڵکو بوارێکیشە بۆ پەرەپێدانی ئەو چێژ و حەز و توانایانەی کە لە کاتی خۆیاندا و لە ژێر زەبری یاسا کولتوورییەکانی کولتووری خۆماڵیدا بواری گەشەکردن و پشکووتنیان بۆ نەڕەخساوە. بۆ نموونە ئەگەر لە وڵاتی ئێمەدا ڕەنگە ڕۆشنەکان: سەوز، سوور، پرتەقاڵی و زەرد بۆ جلوبەرگی پیاوان، لە پاڵ ئەمەیشدا بۆ هەموو نێرینەیەک نەشیاون و، لە بەرامبەر ئەمەدا دەسەڵاتی کولتووریی ئێمە هەموو نێرینەیەکی ناچار کردووە بۆ هەڵبژاردنی ڕەنگە تاریکەکان (چونکە ڕەنگە تاریکەکان لە هەمان کاتیشدا هەیبەتی

نێرانەیان تیادا پتەوە)، ئەوە دەبێ مافی ئەوە بەهەر پیاوێ بدەین لە کاتی خۆدیتنەوەیدا لەناو ئەو کولتوورەدا، کە بۆچوونی بۆ ڕەنگەکان پێچەوانەی بۆچوونی کولتووری ئێمەیە، ئەو ڕەنگە هەڵبژێرێ کە خۆی پەسەندی دەکا.

لێرەوە بەشێوەیەکی گشتی ڕەنگەکان ڕۆڵی ئەو دەمامکانە دەگێڕن کە ئێمە دەمانەوێت بەهۆیانەوە لاقرتێ لەو یاسا کولتوورییانەمان بکەین، کە چیدی وەڵامدەرەوەی چێژی جوانناسیی ئێمە نین و ناتوانن ئەو وزەیەمان تێدا بکوژن کە هانمان دەدات بۆ پشکووتنی حەزەکانمان و مامەڵەکردن لەگەڵ ئازادیماندا. لە هەمان کاتیشدا گەرەکمانە بەهۆیانەوە هەموو ئەو پارچە ناحەزانەی لەشمان لەبیر بەرینەوە کە بەئاسانی یاسا بەزەبرەکانی فەرهەنگی خۆماڵیمان لەسەر جەستە وەبیر دەخەنەوە. ئەوجا ڕێک و ڕاست ئا لێرەدا بنەمایەکی گرنگمان لە ژیانی پەنابەردا بۆ ئاشکرا دەبێت کە من ناوی دەنێم بنەمای «**خۆداپۆشین**» و «**خۆڕووتکردنەوە**».

لەوکاتەدا کە من لە بۆچوونەکانی کولتووری خۆم بۆ ڕەنگەکان و جلوبەرگ و چێژە خۆماڵییەکان یاخی دەبم، هەم خۆم دادەپۆشم و هەم خۆیشم ڕووت دەکەمەوە.. خۆداپۆشینەکەم لەوەدایە کە من ناتوانم وەک ئەویدی مامەڵە بەڕەنگەکان بکەم، بەهۆیانەوە جوانی و هەیبەتێکی دی بەجەستەم بدەم، چونکە جەستەی من هەمان مروونەت و هاوسەنگیی نییە کە جەستەی ئەوی دی خاوەنیەتی و یاخیبوونەکەی من هاوشان نییە بەتێگەیشتنی من بۆ گونجانی ڕەنگەکان لەگەڵ یەکدیدا، بەڵکو هاوشانە بەنرخەکەیان!

بەلامەوە گرنگە قاپووتێکی گران و لە چەرم دروستکراوم هەبێ و جووتێ پێڵاو دەکڕم کە لەگەڵ ڕەنگی جلوبەرگەکانی ترمدا شتێ کۆیان ناکاتەوە... بۆینباخی گەنجە سۆماڵییەکەی هاوسێم لەگەڵ هیچکامێ لە ڕەنگەکانی دیکەی بەریدا ناگونجێ، سووراو و سپیاوی کەم لەو ئافرەتە کوردانەی دەیانبینم لەگەڵ ڕەنگ و تۆنی قژ و پێستیاندا دەگونجێ... بەم جۆرە ئێمە دەبینە کۆمەڵێ نەگونجاو کە تەنیا شتێ ئەو نەگونجاوانە لەگەڵ یەکدا کۆ

بکاتەوە، تێچوونی نرخەکانیانە، نەگونجاو بەتایبەتی لە ماڵەکانماندا خۆی دەنوێنێ، هەر لە هەڵبژاردنی مۆبێلەکانەوە تا تابلۆکانی دیوار، مۆدێلی تەلەفزیۆن و تۆمارکەر و گەسکی کارەبا و تەنانەت یاریی منداڵان و پەردەی پەنجەرەکانیش... بەکورتییەکەی هارمۆنیەت و گونجانی ڕەنگەکان، دەکەینە قوربانی نرخەکانیان و جارێکی دی چێژی حەز کردن لە ڕەنگێ لە ژێر زەبری گرانییەکەیاندا دەپەستێوم و دەیشارمەوە. پێموایە هەر ئەم پرۆسەیەی پەستاوتنە خودییەش بێت کە وا دەکا من لە یەک کاتا چەندین قات جلوبەرگ و کەوش و کڵاشم هەبێ، بەبێ ئەوەی دڵم هیچیان بگرێ، کە ئەمە زیاتر دیاردەیەکە لە لای ژنانی تاراوگە بەزۆری دەبینرێ.

بە پێچەوانەیشەوە چەندێ پەنابەر بیەوێ بەهۆی هەڵبژاردنی ڕەنگەکانەوە، لە بۆچوونەکانی کولتووری خۆی یاخی ببێ، ئەوەندەیش لەبەردەم کولتووری تازەدا خۆی ڕووت دەکاتەوە، بۆیە ئەگەر بنەمای هەڵبژاردنی پەنابەر بۆ جلوبەرگی تازە لەسەر ئەو بیرەوە بێت کە بیەوێ لەویتر بچێ، ئەوە ئەنجامێکی نائومێدکەری دەست دەکەوێ. زۆربەی ئەو چەپاندنانەی کولتووری خۆماڵی سەپاندوونی بەزەقی لە پەیکەری لەشماندا ڕەنگیان داوەتەوە، هەموو ئەو خواست و پێویستییانەی کە دەبوو لە قۆناغەکانی ژیانی منداڵیماندا وەڵامیان درابێتەوە، کەچی لەبیرکراون و سەرکوتکراون، وەک نەخشی ڕۆژگار بەفۆرمی لەشمانەوە دیارن. لەشی ئێمە لە کوێدا وەڵامی پێویستی و خواستەکانی وەرگرتبێتەوە، گەشەی کردووە و لە کوێشدا پشتگوێ خرابێت ئەوە پووکاوەتەوە، ئەو منداڵەی دەستی بەمەبەستی وەرگرتنی خۆراک و پەیوەندی دروستکردن درێژ دەکا و داوای وەدیهاتنی خواستێکمان لێدەکا، ئەگەر هات وەڵامێکی ناچاوەڕوانکراوی بۆ پێش هات، یاخود هەر وەڵامی نەدرایەوە، ئەوە لە ڕووی دەروونیشەوە ئەوە فێر دەبێ کە ئەو مافی دەستدرێژکردنی بۆ لای ئێمە بەمەبەستی یارمەتی وەرگرتن نییە و بۆی نییە بەدووی خواستەکانیدا بڕوا. ئەنجامی ئەم بەناکامی گەیشتنە بەڕوونی لە لەشدا دەردەکەوێ: دوو

شانی تەپیو، دوو دەست کە لە لەش جوێ نابنەوە و هیچ خواستێکیان نییە و بەردەوام بەملاو ئەولاوە وشک بوون (تەماشاکردنێکی ڕەسمە فۆتۆگرافییەکان و شێوەی وەستانی ڕەسمە گیراوەکان، ئەم بۆچوونە زیاتر ڕوون دەکاتەوە). بەپێچەوانەیشەوە، ئەو دەستە بچووکانەی وەڵامی خواست و ئارەزوویان دەدرێتەوە و خۆشەویستی بەدەست دێنن، فێری ئەوەیش دەبن جارێکی دی بەنیازی خۆشەویستی و خواستی گەورەتر خۆیان درێژ بکەنەوە، چونکە دەزانن خواستەکانیان دێتەدی، بەم پێیە ئاستی جەستە و ئاستی دەروون هاوشانی یەکتر گەشە دەکەن و چالاک دەبن. گەشەی لەش لە مروونەت و خاوی و پشوئامێزی ماسوولکەکان و ئەندامەکانی جەستەدا دەردەکەوێت. گرژی و چوونەوەیەکی ماسوولکەکانیش نیشانەی ئەو ناکامیانەیە کە لەش لە قۆناغەکانی پێشتردا تووشیان هاتووە.

***

من کاتێ بەڕووتی خۆم لەبەردەمی ئاوێنەدا دەبینم و دەکەومە خوێندنەوە و تەماشاکردنی بەشەکانی لەشی خۆم، پێشنیار دەکەم هەر کەس بۆی دەلوێ ئەم کاره بکا، ئیدی چ پێویست بەشیکردنەوە مێژوویی و ئەنترۆپۆلۆژییەکان و سۆسیۆلۆژییەکان نییە، کە دەکرێ بەهۆیانەوە لەو ڕەهەندە کولتووری و پەروەردەییانە بگەم کە کۆمەڵگای ئێمە بۆ پەروەردەکردنی منداڵان بەکاریان دێنێ، چونکە بەخوێندنەوەی لەشی خۆم یان بەوەی خۆم بکەمە بابەتێ بۆ خوێندنەوە، تا ئەندازەیەکی باش لەوە تێدەگەم کە چ یاسایەکی پەروەردەیی و چ نەریتێکی ئاڵوگۆڕ لە کۆمەڵگای ئێمەدا زاڵبووە و دیسپلینەکانی لەسەر جەستەمان پراکتیک کراون.

لێرەوەیە کە بەهەر جۆرێ لە یاساکانی کولتووری خۆم و بۆچوونەکانی یاخی ببم، هێشتا ناتوانم ماسوولکە گرژەکان، دابەشبوونە نایەکسانەکان و پارچە نەگونجاوەکانی لەشم خاو بکەمەوە و سەرلەنوێ لەبەر زەبری یاسا و بۆچوونی ئەم کولتوورە تازەیەدا ڕێکیان بخەمەوە. هەر بۆیەشە کچ و کوڕ

ئایدیالەکانی لای ئێمە کاتێک دێنە خۆرئاوا و خۆیان لەگەڵ لاوەکانی ئێرە بەراورد دەکەن، یەک ڕێگایان لەبەردەمدا دەمێنێ، دەستکاری کردنی سیما و ڕوخساری خۆیان یاخود خۆشاردنەوەیان لەناو دەمامکی ڕەنگ و نرخی گرانی کەلوپەلەکاندا.

ئیدی زنجیرەی مەکیاجە نەگونجاوەکان، قژبڕینە نەگونجاوەکان و جلوبەرگە نەگونجاوەکان دەستپێدەکا. کوڕان دەبێ بەدوای دەرمانی سەر ڕووتانەوەدا ڕاکەن، یاخود قژ درێژکردن، کە پاشماوەی شەستەکانی بزووتنەوەی «هیپی»یەکان لایان دەبێتە باو. بەهەمان شێوەیش گرنگی دان بەوەرزش و جوولەی ڕۆژانە، مۆدێلەکانی سەرتاشین و هەڵبژاردنی ئەو جلوبەرگانە لە کولتووری خۆیدا بۆی نەبوو، دەبنە ئەو هۆکارانەی کە بۆچوونی ئەم کولتوورە بۆ بەگەنجی مانەوە دەیانسەپێنێ.

***

جارێکی دی دەگەڕێینەوە سەرەتای قسەکانمان، ئێمە گوتمان کە دەستکاریکردنی پەنابەر بۆ سیمای خۆی بۆ هەڵبژاردنی ڕەنگی تر و بۆ گرنگیدان بەلەش... هتد، لە ئاستێکی دیداریدا، واتە لەو ئاستەوە کە پەنابەر لە گۆشەی نیگاکردنەوە دەڕوانێتە ئەوی دی، دێتە دی. ئەمەش ئەوەمان بۆ ئاشکرا دەکا کە خودی تەماشاکردن و نیگا یەکێک لەو هەڵقەی پەیوەندی و ئاڵوگۆڕانە پێکدێنێ کە بوار دەداتە پەنابەر بۆ ئەوەی لە ڕێگەیەوە تێکەڵ بەپەیوەندییەک بێت لەگەڵ ئەویتردا.

ڕاستە کێشەی پەنابەر لەو کاتەوە لەگەڵ سیما و شکڵی خۆی دروست دەبێت کە ئەو لە ئاستی دیدارییەوە تەئویل بۆ جوانیی خۆی لە بەرامبەر ئەویتردا دەکا، بەڵام خودی ئەو کێشەیە بەردی یەکەمیشە لە ڕاڕەوی ئەو یاخیبوونەدا کە پەنابەر لە دژی کولتووری خۆی پێی هەڵدەستێ، لەلایەکی دیکەوە کاتێ پەنابەر دەست بەهەڵبژاردن دەکا و دەکەوێتە کارکردن بەچێژ و ئیرادەی خۆی بۆ وەدەستهێنان و دەستنیشان کردنی پێویستییەکانی خۆی، چیدی ناشێت بڵێین ئەو لە کێشە دایە، یاخود هەموو هەڵبژاردنێکی

ئەنجامی ئەو خۆ بەراوردکردنەی ئەون لەگەڵ ئەویتردا، چونکە قەیرانی سیما و دیمەن لەو دەمەوە کۆتایی پێدێ کە پەنابەر نەک تەنیا بۆ یاخیبوون لە بۆچوونە دێرینییەکان، بەڵکو بۆ بەکارهێنانی ئیرادەی خۆی دەکەوێتە هەڵبژاردنی نوێ، هەڵبژاردنێ کە بواری پەیوەندیکردن و ئاڵوگۆڕکردنی لە کولتووری تازەدا بۆ سانا دەکەن و ترسی لە دەرەوە بوون و پەراوێزنشینی لەسەردا دەردەکەن.

ئەو کاتە مرۆڤ کار بەئیرادەی خۆی دەکا بۆ هەڵبژاردن و چێژوەرگرتن لە ئیمکانییەتەکان، مانای وایە ئاستێکی تری پەیوەندی بەستن سەرهەڵدەدات کە بریتییە لە پەرەپێدان بەو ناسنامەیەی تەنیا لە کولتووری مۆدێرندا بواری دروستبوون و گەشەسەندنی پێدراوە. ناسنامەیەک کە بوار بەکەسێتیمان دەدا لەسەر پرنسیپەکانی ئازادی تاکە کەسی پێش بکەوێ. «مۆد» وەک دیاردەیەک لە پرۆسەی بەدەستهێنانی ئەو ناسنامە تازەیەدا ڕۆڵێکی گرنگی هەیە: من لەوە دەترسێم لەناو ئەم حەشاماتی خەڵکەدا کەس لام لێ نەکاتەوە، کەس گرنگیم پێنەدا و نرخ و بەهام بۆ دانەنێ، ئەوەتا جیهانی دەوروبەرم شتەکانی کردوون بەدوو بەشەوە، جوانەکان و دزێوەکان، ئاوڕ تەنیا لە شتە جوانەکان دەدرێتەوە و دزێوەکان لە بیر دەکرێن. ترسی ئەوەی لە ڕیزی دزێوەکاندا حسێبم بۆ نەکرێ، فێری ئەوەم دەکا تا یاسای یارییەکە بەدروستی بەکار بهێنم و لە شوێنی خۆیدا بجووڵێمەوە، دەنا دوودڵیی لە ئاست ئەو پرسیارەدا، کە: ئایا من ئەو کەسەم خۆم هەست بەبوونی خۆم دەکەم؟ سەرم دەخوا و دواجاریش زۆنگاوەکانی دزێوی و لە بیرکردن باوەشم بۆ دەگرنەوە، کێ دەیەوێت لەبیر بکرێ؟

ئەم هاوارە ناوەکییە، ئەم لێکدانەوە دەروونییانەن وام لێدەکەن بەپێی «مۆد» بڕۆم بەڕێوە، مۆد وزەیەکم دەداتێ تا بەشێوەیەکی دی لەشی خۆم بەکار بێنم و ئاسۆی جوانناسیم بەرفراوان بکەم. لێرەوە مۆد دێتە بەرنامەی ژیانمەوە، شتێ نییە من هەڵیبژێرم، بەڵکو بزووتنەوەیەکی کولتوورییە من

لەگەڵ شەپۆڵەکانیدا ڕادەماڵرێم، دەمکاتە دیاردەگەرا و ملکەچی یاساکانی خۆیم دەکا. ئەگەر کەمتەرخەمی لە ئاستیدا بنوێنم ئەوە یان لێم دەپرسرێتەوە؛ یاخود دەکەومە ئەو دیو سنووری «هاوچەرخیبوون» و مۆدێرنیەتیەوە. «مۆد» دەمکاتە خاوەن شێواز (ستایل)ێکی سەربەخۆ و شێوازیش لەوەم ڕزگار دەکات کە لاسایی ئەوانی تر بکەمەوە و چاولێکەرێتی بکەم بەپیشەم، ئەمەش بوارم دەداتێ لە هەموو گۆڕانێکدا ستایلی خۆم بەکار بێنم و سوود لە ئیمکانیەتە نوێیەکان وەرگرم، وێنە و دیمەنێکی سەربەخۆ دروست بکەم و، بەو جۆرەش خۆم لە ئەوانی تر جیا بکەمەوە.. من تەنیا بەم شێوەیە دەتوانم سەرنجی ئەوانیتر بەلای خۆمدا ڕاکێشم و ناچاریان بکەم دانم پێدا بنێن و ئینتیمای خۆم بۆ سەردەم پێشان بدەم.

***

بەڵام ئایا کاتێ پەنابەرێک یان هەر غەیرە ئەوروپییەکی تر، کە بەسیفەتی پەنابەر لێرەیە دیاردەیەکی کولتووری وەک «مۆد» کە دیاردەیەکی ئەوروپییە، وەک هۆیەکی ئاڵوگۆڕکردن بەئەویترەوە بەکار دێنێ، تووشی چ کێشەیەک دەبێ؟ بەزمانێکی تر، ئایا ئێمە بۆمان هەیە دیاردەیەک لە دیاردەکولتوورییەکانی خۆرئاوا بەکار بهێنین بۆ پەیوەندی کردنەوەمان بەخۆرئاواوە، بێ ئەوەی دووچاری کێشە ببین؟ بێگومان نەخێر...

ڕاستە (مۆد) بوارم بۆ دەڕەخسێنێ سەرلەنوێ نومایەکی تر بۆخۆم دروست بکەم، ڕاستە توانای ڕزگاربوونم لە تەقلیدییەتی خۆڕازاندنەوە و جلوبەرگ پۆشین پێدەدا و بوارم دەداتێ کە لە یاسا کولتوورییەکانی خۆماڵی یاخی ببم و هەوڵ بدەم لەگەڵ ئەویتر بکەومەوە ڕووبەڕووبوونەوە، بەڵام هەر لێرەشدایە کە «مۆد» لەبەر نیگای ئەویتردا بەرجەستەم دەکاتەوە، دیارترم دەکا و منیش دەتوانم مانای تەماشاکردنی ئەویتر لە ئاست خۆمدا بخوێنمەوە. نیگای ئەوی تر بۆچوونەکانی ئەویشم پێڕادەگەیەنێ، پرسیارە

بەگومانەکانی و ئیرەیی بردنەکانی ئەویتر لەو بنەمایەوە نارِوانێتە ڕەنگ و ستایل و شێوازی من، کە دەشێت منیش «مۆدیست» بم و لە بەرامبەر ئەو دیاردەیەدا هەمان ئاستی هۆشیاری ئەوم هەبێ! بەڵکو نیگای ئەویتر پرسیاری ئەوە دەکا: من چۆن دەتوانم بەدەستی بێنم، بیکڕم و سەودای بکەم؟ چۆن منی پەنابەر دەتوانم جلوبەرگێکی ئەوتۆم لەبەردابێت؟ ئەو سەرمایەیەم لە کوێوە هێناوە و هتد.. ئەویتر بەر لەوەی هەڵبژاردن و سەلیقەی جوانناسیی من ببینێ، پرسیار لە چۆنێتی وەدەستهاتنیان دەکا.. هەروەها لە جیاتی گرنگیدان بەو دەرگا کولتوورییەی من دەیکەمەوە، ئەو دەرگایەکی ئابووری دەخاتە سەرپشت و نوێگەراییەکەی من دەبەستێ بەڕادەی ئەو باجەی ئەو دەیدا بەدەوڵەت!

بەکورتییەکەی، دەکرێ بگوترێ، ڕاستە مۆد لە کولتووری خۆرئاوادا هۆیەکە بۆ پەیوەندی بەستنێکی تر بەلەش و سازدانی ناسنامەیەکی تازە و خۆنومایشدان لە پێناوی ون نەبووندا، بەڵام وا پێدەچێ هەر مۆد خۆی دەستنیشانی ئەو لەشانەیشی کردبێ کە نابێ ون ببن: بێگومان لەشی مرۆڤی خۆرئاوایی خۆی.. بەڵگەیەکی سادەیە، لەگەڵ هەبوونی هەزاران نا ئەوروپی لە وڵاتانی جۆربەجۆری ئەوروپادا، هێشتا قارەمانی ڕێکلام و کاتۆلۆکی فرۆشگا گەورەکان، یاخود بێژەری کاناڵەکانی تەلەڤزیۆن بەدەگمەن غەیرە ئەوروپییەک بەکار دەهێنن و لە ڕێگەی ئەوانەوە کەلوپەلەکانیان پێشان دەدەن!.

***

بەوجۆرە پەنابەر دەبێتە قوربانیی کولتووری گەنجگەرایی خۆرئاوا! ئەو کولتوورەی لەگەڵ بزووتنەوەی قوتابیان و بزووتنەوەی فیمینیزمدا سەری هەڵدا. لە نێوەندی ئەم کولتوورەدا لەش خواوەندێکە بۆ مانەوە و چەندێ ئەو لەشە جوان و ڕازاوە و بەرجەستە بێ هێندەش بواری پێدەدرێ لەسەر سەکۆی سەماخانەکان، شەقامەکان و شوێنە گشتییەکاندا خۆی بنوێنێ، هەموو دەیانەوێ لەو جوانییە بچن کە ڕێکلامەکان و کاناڵەکانی تەلەڤزیۆن

پێشنیازی دەکەن، لەشی ئایدیاڵی «رامبۆ» ڕوخساری «مادۆنا» و جەستەی «تینەتۆنا».

پەنابەر دەبێ دڵی خۆی بەتەماشاکردنی تابلۆ ڕۆمانسییەکان خۆش بکا، ئەو تابلۆیانەی «ئایدیاڵ» تیایاندا لەشی بێ گۆشت و قەدی باریک و ماسوولکە دەرپەڕیوەکان نییە، بەڵکو ئامادەبوونە لە سرووشتدا، ئامادەبوونێکی سەراپایی بەجوان و ناشیرینەوە، بەلاواز و گۆشتنەوە...

خواردن:
لە ئاڵوگۆڕەوە بۆ گۆشەگیری

کاتێ باسی خواردن دەکەین چیمان بەبیردا دێت؟ من لە سکی خۆمدا هەست بەبۆشاییەک دەکەم پێویستی بەپڕبوونەوە هەیە، ئەو بۆشاییە «برسێتی»یە و ئەوەش کە برسێتییەکەم تێر دەکا خواردنە؛ کەواتە نرخی سەرەکی خواردن لەوەدایە کە ناوەڕۆکێکە بۆ تێربوون. تێربوونیش ئەو ساتەوەختەیە کە چیتر من بیر لە خواردن ناکەمەوە.. بەپێی ئەم تێگەیشتنە، خواردن پێویستییەکی جەستەییە و بریتییە لەو وزەیەی بوار دەداتە لەشمان تا لە ژیان و گەشەکردندا بەردەوام بێ.. لەو شوێنەدا کە خواردن دەگمەنە، برسێتی لەودیو دەرگاوە چاوەڕوانە. ئەگەر دەتەوێ گەشە بکەیت، لاواز نەبیت، لەڕ و کەنەفت نەبیت لە هەمووی گرنگتر: ئەگەر دەتەوێ نەمریت، بخۆ و خۆت تێرکە، ئەمە ئەو ئامۆژگارییە دێرینەیە کە تێگەیشتنی جەستەیی بەدرێژایی مێژووی خۆی دووبارەی کردۆتەوە و دەیکاتەوە.

بەڵام ئەگەر هات و لە «رۆلان بارت»مان پرسی: خواردن چییە؟ بەبێ دوودڵی و لە کاتێکدا دوا پارووی ناودەمی قووت دەدا و قومێ شەرابی دەکا بەسەردا، دەڵێت: خواردن «نیشانە»یە! ئەوجا دوای کەمێ پشوودان و دوای ئەوەی لە ڕوخسارماندا ئەوە دەخوێنێتەوە کە هیچ شتێک لە وەڵامەکەی تێنەگەیشتووین بەردەوام دەبێ لە ئاخاوتن.

خواردن هەر تەنیا کۆی چەند شتێکی بەرهەم هاتوو نییە کە دەخورێ، بەڵکو لە هەمان کاتیشدا سیستەمێکی پەیوەندییە، زنجیرەیەکە لە نیگار، لیستەیەکە لە دابونەریت و هەلومەرج و ڕیتم و نەغمە...

بەلای (بارت)ەوە، کاتێ ئێمە خۆراکێک دەکڕین و بەکاری دێنین یاخود داوا لە کەسانێکی تر دەکەین تا بەکاری بێنین، ئەوە هەر تەنیا وەرزش

بەدەستەکانمان ناکەین بەهۆی گواستنەوەی خۆراکە بەرهەمهاتووەکەوە، بەڵکو ئەو خۆراکە گواستنەوەی هەلومەرج و بارێکی ماناداریشە. واتە خواردن هەر ماددەیەکی کۆنکرێتی نییە، هەموو ئەو یاسا و ڕەفتار و نەریتانەشە کە بەئامادەبوونی خواردن خۆیان قوت دەکەنەوە، ئەو کاتەی ژەمە خواردنێک لەسەر سفرە و مێزی نانخواردن کۆمان دەکاتەوە، ئەوە خواردن مانا کۆنکرێتییەکەی خۆی(واتە وەک ماددەیەک بۆ تێربوون) لە دەست دەدا و دەبێتە نیشانەی کۆبوونەوەمان وەک گرووپە خەڵکێک. بەو جۆرە «دامەزراوێک» دروست دەبێ کە یاسا و ئەرکی تایبەت بەخۆی هەیە.

بارت ئەم دەستنیشانکردنە گرنگە بەتەنیا نابەستێ بەشێوە ژیانی مرۆڤی هاوچەرخەوە، بەڵکو دەستنیشانی ئەوەش دەکا، کە ئەرکی خواردن وەک بەدیهێنەری دامەزراوێکی سەربەخۆ (یاخود دەشێ بەکوردی بڵێین: ئادابی سەر سفرە) لەو کاتەوە هاتە گۆڕێ کە بۆ پەیداکردنی بژێوی ژیان، دەستی لە شێوازە دڕندەییەکەی خۆی بەردا و بونیادەکانی خۆراکی دامەزراند. واتە خۆراکی «ستراکترالیزە» کرد. ئیتر لەو کاتەوە خواردنەکان، شێوازی ئامادەکردنیان و دابونەریتی خواردن، هەموو پێکەوە بوونە هۆی دروستبوونی سیستەمێکی ماناداری جیاواز، کە دەکرێ ناوی بنێین: سیستەمی ئاڵوگۆڕ بەهۆی خواردنەوە.

ئەگەر بەمە قایل نەبووین بۆمان هەیە بپرسین: «رۆلان بارت»ی بەڕێز بونیادەکانی خۆراک مانای چییە؟ بارت بزەیەک دەیگرێت و دەکەوێتەوە دوان: «من وشەی بونیاد واتە سترۆکتۆر بەمانا زمانناسییەکەی بەکار دێنم. بۆ ئەمەش پەنا دەبەمە بەر زمانناسی دانمارکی «یلمسلێڤ» کە دەڵێ: سترۆکتۆر بریتییە لەو دانە سەربەخۆیەی کاتێ دەچێتە نێوانێکەوە پەیوەندییەکی سەربەخۆ پێکدێنێ»(١).

ئێستا با نموونەیەک بێنینەوە: مەبەستمان لە خۆراک هەموو دانەیەکی خاوە کە بەهۆی بەکارهێنانی لەگەڵ دانەکانی تردا ئاکامێکمان دەست دەکەوێ کە خواردنەکەیە. ئێمە مێوژ، گوێز و کشمیشمان هەیە، هەموو

ئەمانە دانەی سەربەخۆن و هەریەکەیشیان بەتەنیا خۆراکێکن، واتە خاوەنی مانا و جەوهەری کۆنکرێتیی خۆیانن، بەڵام کاتێ هەرسێکیانمان لە قاپێکدا تێکەڵ کرد و لە شەوێکی زستاندا بۆ میوانەکانمان دانا؛ ئەوە هەر یەکەیان دەبێتە ئەو دانە سەربەخۆیەی کە بەهۆی پەیوەندییە تازەکەیەوە ئاکامێکی گەورەترمان دەداتە دەست، واتە دەبێتە خواردنێک کە بەپێی بڕیاری زمانی کوردی پێی دەگوترێ «شەوچەرە».

بەتێگەیشتنە (بارت) یەکە، شەوچەرە هەر تەنیا تێکەڵێک نییە لە خۆراک بۆ پڕبوونەوەی بەتاڵایی زگ، بەڵکو ئەو دامەزراوەیشە نۆرم و نەریتی تایبەت بەخۆی هەیە: لە کوردەواریدا شەوانی زستان بەر لە خەوتن پێشکەش دەکرێ، واتە بەو جۆرەی کورد بڕیاری داوە بۆ خواردنی شەوچەرە شەوی زستان و بەر لە خەوتن ئەو مەرجانەن کە بونیادی ئەو ئاڵوگۆڕ و نەریت و یاسایانە دروست دەکەن کە پێویستە بۆ شەوچەرە خواردن ئامادە بن و، ئێمەش لەکاتی شەوچەرە خواردندا بەشێوەیەکی خۆبەخۆ (ئۆتۆماتیکی) ڕەچاویان دەکەین. لەبەر ئەوە، شەوچەرە وەک خواردنێک لەکاتوساتی دیاریکراوی خۆیدا دەبێتە هۆی کۆبوونەوەمان؛ ئێمەش لەکاتی خواردنیا ڕەچاوی کۆمەڵێ یاسا و نەریت دەکەین و بەو جۆرەش دامەزراوێک و سیستەمێک دروست دەبێ کە بەهۆی ئەو یاسا و نەریتانەوە دەچێ بەڕێوە.

***

ئەگەر خواردن سیستەمی هەیە، بارت پرسیاری ئەوە دەکا، ئایا زنجیر و هەڵقە تێکئاڵاوەکانی ئەو سیستەمە کامانەن؟ یاخود ئەوە چییە یەکگرتوویی ئەو سیستەمە دابین دەکا؟ بۆ وەڵامی ئەم پرسیارە، هەر بارت خۆی پێشنیار دەکا، هەموو ئەو ئەنجامانە یاداشت بکەین کە لەگەڵ دروستبوونی خواردندا دێتە دەستمان، واتە سەرنجی بەرهەمهاتن، شێوازی دروستکردن و نەریتی ئامادەکردنی خواردن بدەین و پاشانیش کە هەموو ئەو شتانەمان گەڵاڵەکردن بکەوینە تێبینی دەربڕین لەبارەیانەوە. تەنیا بەم

جۆرە لەو ئاڵوگۆڕە تێدەگەین کە «خۆراک» لە قۆناغی بەرهەمهاتنیەوە تا «خواردن» و پێشکەشکردنی بەپێی ئادابی سەر سفرە، پێیدا تێپەڕ دەبێ.. یاخود ڕاستترە بڵێین: دەبێتە هۆی بەرهەمهاتنی و بەم پێیە دەتوانین سەرنج بدەین، کە چۆن گۆڕانی دیاردەیەک بۆ دیاردەیەکی دی، «خۆراک» بۆ جۆرێ لە «خواردن» مانای جیاوازیش بەرهەم دەهێنێ.. نموونە:

لە «گەنم» نان و ساوار دروست دەکەین، بەڵام لێنانی ساوار بەچەند شێوەیەک دێتە ئەنجام و دانانی ساواریش لەسەر سفرە شێوازی جۆراوجۆری هەیە، هی وا هەیە لەگەڵ گۆشتی سوورکراو و سەوزە و ترشیاتدا پێشکەشی دەکا و، هەمیشە لەگەڵ تەماتەی سوورکراوەدا یاخود هەر شتێکی تر کە مرۆڤ بیەوێت.. ئەگەر ساوارمان لێنا و گۆشتمان بۆ ئامادە کرد، ئایا گۆشتەکە لە قاپێکی جیادا، دادەنێین یاخود لە ژێر ساوارەکەدا دەیشارینەوە؟ لە چ وەرزێکدا ساوەر لێدەنێین و لە کام ژەمدا حەز لە خواردنی دەکەین؟ بەکورتییەکەی جارێکی تر گەنم خۆراکە و کاتێ ساوارمان لێ دروستکرد تێکەڵ بەپەیوەندییەکی تریش دەبێ کە ئەو پەیوەندییە مانا کۆنکرێتییەکەی لە کۆڵدەکاتەوە و دەیکاتە خواردن.

هەروەها کاتێ لە گەنم نان دروست دەکەین، دەبینین جۆرەها نانمان دێتە دەست: (نانی ساج، تەنوور، کولێرە، سەموون، سەموونی کارەبا، پەنجەکێش و هتد) پرسیارەکە ئەوەیە، بۆ دروستکردنی هەر یەکێ لەو جۆرانەی «نان» چی دەکەین و سوود لە چ هۆکارێک وەردەگرین، کام یەکێ لەم جۆرانە لە کام ژەمدا و لەگەڵ چ خواردنێکدا بەباش دەزانین؟ ئەگەر نانی «تەنوور» و «سەموون» وەربگرین، لە دروستکردنی هەر یەکێکیاندا شێوازی جیاواز، مادەی سەرەتایی جیاواز، توانای جیاواز، وزەی جیاواز، کاتی جیاواز و هتد.. بەکار دێنین، واتە بەقۆناغی جیاوازی ئاڵوگۆڕدا ڕەت دەبین، کە ئەو ئاڵوگۆڕە وەک جیاوازیی هەردوو جۆری نانەکەیش (واتە سەموون و نانی تەنوور) مانای جیاوازیان هەیە.

لە ژەمیماڵەوە نانی تەنوور، بەڵام لەهەمبەرگەرخانە سەموونی فڕن، لە

یەکەمیاندا نەریتی خواردنی بنەماڵە، واتە «تایبەت» زاڵە و، لە دووەمیاندا نەریتی خواردنی بازاڕ «گشت». یەکەمیان خۆماڵییە و لە دروستکردنیدا، حەز و چێژی هەموو ئەندامانی خێزان لەبەرچاو گیراوە، بەڵام لە هی دووەمدا پراکتیکبوون، زوو بەڕێکردن و کڕیارەکانی بازاڕ حسێبیان بۆکراوە.. بەوجۆرە نانی تەنوور و سەموونی فڕن دوو نیشانەن کە لەسەر دوو ئاستی ئاڵوگۆڕکردنی سیستەمی خواردنەوە بەرهەم دێن.

ستراتیژی بارت لە دوای گەڵاڵەکردن و سەرنجدان، ئەوەیە کە «نیشانە» لە «نا نیشانە» جوێ بکاتەوە و پاشانیش نیشانەکان بەشێوەیەک تەفسیر بکا تاکو ئەو ئەنجامەی بێتە دەست کە خۆی ناوی دەنێ: «خواردنە ڕاستەقینەکە»! ئەم خاڵەش لە میتۆدی بارت دا گرنگی خۆی هەیە، ئەو بەلایەوە گرنگە سیستەمی ژەمەکانی خواردن و شێوازی دانان و پێشکەشکردنیان لەسەر بناخەیەکی سیمیۆلۆژییەوە دابڕێژێتەوە نەک لەسەر بناخەی تێگەیشتنی پراکتیکیانە بۆ خواردن، واتە وەک وزەیەک بۆ مانەوەی لەش. واتە بارت چاوی خۆی لە خواردنە کۆنکرێتییەکە دەپۆشێ و ئاوڕ لەوە دەداتەوە کە مانا بەرهەم دێنێ، بۆچی؟ چونکە ئەوەی لای بارت گرنگە ئاڵوگۆڕی سەر سفرە و مێزی نانخواردنی خەڵکە لەگەڵ یەکتردا، ئەمەش لەبەر ئەوەی «هەموو ئاڵوگۆڕێک سیستەمێکی فرە مانایە و پڕە لە نیشانەی جیاواز».

***

بارت باس لە خواردن ناکا وەک ماددەیەکی کۆنکرێتی، واتە خواردن لە پێناوی خواردندا، بەڵکو دەیەوێت ئەو سیستەمە دەلالییە بدۆزێتەوە کە ژەمە خۆراکییەکان بەرهەمی دێنن، واتە ئەو سیستەمی «ئاڵوگۆڕ» (کۆمیونیکەیشن)ەی کە ئێمە لە کاتی نانخواردندا پەیڕەوی لێدەکەین. هەر بۆیەشە لای بارت «ئاڵوگۆڕ» گرنگییەکی تایبەتی خۆی هەیە. بۆ ئەوەی هەر ئاڵوگۆڕێک ڕوو بدات پێویستمان بەیەک کەس زیاتر هەیە. بوونی دەستەیەک یان گرووپێک لە خەڵک یەکەمین مەرجە بۆ ئەوەی

خواردن لە وزەیەکی کۆنکرێتییەوە بۆ لەش بگۆڕێ بەسیستەمێکی ئاڵوگۆڕ لە نێوان ئەندامانی بخۆردا. ئەمە مەرجێکی بارتییە و ڕەنگدانەوەی نەریتی خواردنە لە کولتووری ئەوروپیدا یان وەکو بارت خۆی دەڵێ: لە فەڕەنسا.. بۆیە هەتا لەسەر بۆچوونی نەریتی ئەوروپییەوە بۆ «خواردن» قسە بکەین ئەوە لەبارەی سیستەمێکی ئاڵوگۆڕکردنیشەوە دەدوێین.

***

بێگومان دەکرێ ئەم تێزەی بارت لەبەر ڕۆشنایی بۆچوونی تردا بخوێندرێتەوە، واتە پرسیاری ئەوە بکرێ ئەی ئەگەر خواردن هەموو سیستەمێکی ئاڵوگۆڕی هەڵوەشاندەوە، چی؟ بەمانایەکی تر دەتوانین بڵێین: ئەگەر هاتوو بۆ هاتنەدی سیستەمی خواردن پێویستمان بەگرووپێ لە خەڵک هەبێ تا خواردن لە ژەمێکی تێرکەرەوە ببێتە بونیادێکی کولتووری و ئێستاتیکی، ئەوا جۆرێکی تری سیستەمی خواردنیشمان هەیە، کە نە دامەزراو، بەمانا بارتییەکەی بەرهەم دێنێ و؛ نە مانا. واتە چالاکییەکە، یاخود بزاڤێکە لە کۆبوونەوە بەرەو گۆشەگیری دەڕوا و لە جیاتی ئەوەی ئاڵوگۆڕ (کۆمیونیکەشن) بەرهەم بێنێ دەبێتە هۆی بەرهەمهاتنی گۆشەگیری (ئیسۆلەیشن).

ئەم جۆرە سیستەمەش، سیستەمی خواردنی پەنابەرانە! پەنابەر چۆن خواردن دەخوا؟ بۆ چێژ یان بۆ تێربوون؟ گۆشەگیرانە یاخود ئاڵوگۆڕانە؟ و هتد..

***

پەنابەران گرنگییەکی تایبەتی بەخواردنی خۆماڵی دەدەن، چ لە ئاستی خێزانەکان و چ وەک تاکە پەنابەر، یاخود وەک دەگوترێ «زگوردی» ئەزموونێکی باشیان لەبارەی دروستکردن و ئامادەکردنی خواردنی خۆماڵی، واتە گەڕان بەشوێن کەرەستە خاوەکان و بەکارهێنانیان بۆ خواردنی خۆماڵی، بەدەست هێناوە. گەڕانی پەنابەر بەدوای ئەو کەرەستانەدا کە خواردنی خۆماڵی و میللییان لێ دروست دەکرێت،

ڕەنگدانەوەیشی هەبووە لەسەر ئاستی بازاڕ. ئەمڕۆ ژمارەیەکی زۆر دوکانی جۆربەجۆری خۆرهەڵاتی هەن کە پڕن لەو کەلوپەل و خۆراکانەی پەنابەران کڕیاری هەرە سەرەکیانن، لێرەدا بیر لە دوکانەکانی بەقاڵی و قەسابخانە و سەوزەفرۆش و هتد.. دەکەمەوە، کە هەر لە سەرەتای هەشتاکانەوە لە ئەوروپا پەرەیان سەندووە. خواردنی خۆماڵی لە جەژن و کۆبوونەوەکانیشدا شوێن و گرنگی تایبەتی خۆی هەیە، بۆیە سووربوونی پەنابەر لەسەر دروستکردنی ئەو خواردنانە شوێنی سەرنجدانێکی وردە بەدوو ئاراستەدا: ئاراستەی یەکەم، بەو نیازەی لەوە تێبگەین بۆچی خواردنی خۆماڵی لە لای پەنابەر ئەو گرنگییەی هەیە و، ئاراستەی دووهەمیش، بەو نیازەی لە بزاڤی ئەو سیستەمە بگەین کە لە خواردنی پەنابەراندا دروست دەبێ.

***

ئەگەر لایەنی جەستەیی وەربگرین ئەوە ئەرکی سەرەکیی خواردنی خۆماڵی لەبواری وزەبەخشیندایە: *من ئەو خواردنەم لە لا خۆشە کە هەر لە منداڵیمرا چێژی زمانمی لەسەر ڕاهاتووە، ئەو خواردنەی ئیشتیهام دەکاتەوە، هەر ئەو خواردنەشە زۆری لەبارەوە دەزانم و زۆرم لەبارەوە گوێ لێبووە و زۆر جاریش خواردوومە و تێری کردووم. ئەو خواردنە لەو خۆراک و کەرەستە خاوانە دروست دەکرێ کە لە ژینگەی سروشتی و دەوروبەری پەروەردەبوونم بەرهەم دێن. ئەو سروشت و ژینگەیە دەناسم و هیچ گومانێکم لە ئاستیدا نییە. لە ڕووی تەندروستیشەوە خاوێنن، دەزانم لەکاتی لێنان و ئامادەکردنیاندا چەندە و چ تام و خوێیەک بەکار بێنم بۆ ئەوەی ئەو چێژەم بێتە دەست کە من لە خواردنی خۆماڵی چاوەڕێی دەکەم. بەبەردەوامبوون لە خواردن و ئامادەکردنی خۆراکی میللی، بەردەوامی بەگەشەکردنی خۆم دەدەم و، بەردەوامیش دەبم لە بێدارکردنەوە و بەچالاکی هێشتنەوەی زۆنەکانی چێژ بینینم.*

کەواتە خواردنە خۆماڵییەکان ئەو وزەیەن کە لەشی من لەو مەترسییە چاوەڕوان نەکراوانە دەپارێزن، کە دەشێت لە خواردنی بیانیدا هەبن. لێرەوە مرۆڤ دەکەوێتە بەراوردێکی تەندروستانەی خواردنی خۆماڵی و خواردنی

بیانی. خواردنێ کە دەیناسێ و گومانی لێی نییە و خواردنێکیش کە نایناسێ و لێی بەگومانە، دروستکردنی خواردنێ کە ئەم خۆی تیا شارەزایە و ئامادەکردنی خواردنێ کە ئەم شێوازی دروستکردنەکەی نازانێ. خواردنی ئەم تایبەتە و لە بازاڕ نافرۆشرێت و هی بیانی خواردنێکی «گشتی» و بازاڕییە. کەواتە لە دروستکردنی خواردنی بیانیدا فرۆشتن و ساخکردنەوە لەبەرچاوگیراوە نەک سەلیقە و چاوەڕوانیی من لە تام و چێژ و ئاستی تەندروستی خواردن. بەکورتیەکەی خواردنی نا ئاشنا لەلای پەنابەر دەبێتە خواردنێکی پیس و نەشارەزایی لە دروستکردنیدا، هانی دەدا خاسیەتی دزێویشی بداتە پاڵ.

بەڵام لەهەمان کاتیشدا پەنابەر دەبێتە پسپۆر لە ناسینەوەی تام و بۆن و چێژی خواردنەکاندا، گرنگی دەدا بەجۆری ئەو خواردنانە و ئەو کەرەستانەی بەلاوە مەبەستن کە گومانەکانی ئەم کەم دەکەنەوە، لێرەوە هەر وەکو بارتیش دەڵێ: «خواردن بواری ئەوەی دەداتێ بەردەوام خۆی لەگەڵ ڕابردووی میللی و نەتەوەیی خۆیدا بگونجێنێ»[٢]. نەک هەر ئەوە بەڵکو وێڕای خۆگونجاندن و ئینتیما پێوەکردن پەنابەر هەوڵی دروستکردنەوەی ئەو ڕابردووەیش دەدات. جەختکردنەوەی ئەو لەسەر لێنانی بەردەوامی خواردنی خۆماڵیی، لە هەمان کاتیشدا بەپیرۆزکردن و بەئایدیاڵکردنی ئەو خواردنەشە، هەوڵدانێکی ڕۆژانەیە بۆ ئەوەی مرۆڤ لەگەڵ خواردنی هەر ژەمێکیدا هەڵقەی گرێدانی خۆی بەکولتوور و زەمینەی کولتووری میللی خۆیەوە بدۆزێتەوە، ئەمەیش ئەو بارودۆخەیە کە من ناوی دەنێم «دۆخی بەناسنامەکردنی خواردن» ئەو خواردنە ناسنامە ئاسایەی وزەی مانەوەمان بۆ دابین دەکا، هەم وەڵامە بۆ برسێتی ورگ و هەم پشتیوانێکی کولتووریشە!

بەڵام چۆن خواردن دەبێتە ناسنامە؟

کاتێ وەک بەشێک لە ناسنامە دەڕوانینە خواردن، یاخود ئەو بیرەمان دێت بەسەردا کە خواردنیش بەشێکە لە ناسنامەمان، ئەوە هەموو

هەنگاوێک بۆ بەرجەستەکردنی ئەو ناسنامەیە، هەنگاوێکە بەرەو دواوە، بەرەو ڕابردوو، بەرەو نۆستالیژیەتی کولتوور.. فەنتازیا و داڕشتنەوەی خەیاڵ و ئاخاوتنی دەروونی، دەمانگێڕێتەوە بۆ ئەو ڕووبەرانەی هەرگیز گرنگیمان پێنەداون، ئەو خواردنانەی هەرگیز لە وڵاتی خۆماندا دروستمان نەکردوون، تەنیا خواردوومانن و چێژەکانیان دەناسین، ئێستاش دەبێ بەیارمەتی خەیاڵ و مەزەندە باسیان بکەین، لەبارەی چۆنێتی دروستکردنیان بدوێین، هەندێ شتیان لێ سانسۆر بکەین. (بۆ نموونە سەرووپێ) و لەشێوەیەکی مۆدێرن و بەزمانی مەتبەخ و زاراوەکانی چێشتخانەی هاوچەرخ بۆ «ئەوی دی»یان ڕوون بکەینەوە.. لەسەر ڕەچەڵەکی ئەو خواردنانە مێژوویەک دروست دەکەین و دەیبەستین بەبۆنە و لایەنی دیکەی کولتووری میللی خۆمانەوە.. دەمانەوێ سەلیقە و ستایل و چێژی مەتبەخی میللیمان بناسێنین و لە هەمان کاتدا، شێوازی دروستکردنی ئەم خواردنە میللییانە بابەتێکن بۆ قسەکردن و ئاڵوگۆڕکردن لەگەڵ ئەویتری بێگانەدا و هەوڵدانێکی بەراوردکارییە بۆ بەراوردکردنی خواردنە خۆماڵییەکانمان لەگەڵ خواردنی خۆماڵی گەلانی تر.. بەکورتییەکەی: باسکردنی خواردنی خۆماڵی لەوەشدا کاریگەریی هەیە کە من سۆزی ئەویتر و سەرنجی ئەویتر بەلای میللەت و زمان و کولتووری خۆمدا ڕابکێشم و بیکەمە دۆستی خۆم، هێما بۆ ئەوە بکەم، کە خواردنەکانم دزراون و کراونەتە خواردنی گەلانی تر، وەک چۆن ئاواز و مێلۆدییەکانیشم شێوێنراون و براون..

***

بەم پێیە لێنان و دروستکردنی خواردنە میللییەکان، نەک هەر هەوڵدانی ئێمەن بۆ تێربوون بەو خواردنانە و تازەکردنەوەی تام و چێژیان لەسەر زمانمان، بەڵکو پەناگایەکیشن بۆ خۆ دوورخستنەوەمان لە خواردنە بێگانەکان و لەو خواردنانەی نازانین چۆن دروست دەکرێن، ڕابردوویان لە چییەوە هاتووە و لە تەکنیکی ئامادەکردنیان بەگومانین. بەردەوام

دروستکردنی خواردنە خۆماڵییەکان بەڵگەیەکیشە بۆ ئەوەی کە ئێمە هێشتا پابەندین بەبازنەی کولتووری میللیەوە، هێشتا لەسەر چێژی مەتبەخی بێگانە ڕانەهاتووین، ئەگەر لە بوارەکانی تری ژیانی ڕۆژانەدا (بواری کار، خوێندن) و لەکاتی دەسبەتاڵیماندا (وەرزش، کلووپ و هتد...) نەتوانین خۆمان لە ئەوانیتر دابڕ بکەین، ئەوە لە ژەمەکانی نانخواردندا دەگەڕێینەوە ناو چێشتخانەکانی خۆمان، بەتەنیا و بەبێ ئاڵوگۆڕ و ڕەچاوکردنی هیچ مەرجێکی پێکەوە بوون، دوور لە گرووپ و کۆمەڵ، بەبێ بەرهەمهێنانی سیستەم و نیشانە خۆمان تێردەکەین.

***

دەبا هەرکات برسی بوومایە بچووبام بۆ چێشتخانە، بەڵام خواردن لە دەرەوە (بازاڕ)، واتە ئامادەبوونمانە بەڕەچاوکردنی یاسای چێشتخانە، کەچی هێشتا خۆم لە چوونە چێشتخانە و ڕستۆرانەکان بەدوور دەگرم؛ بۆچی؟

کاتێ دەچمە ڕستورانێک بەر لە هەموو شتێک خۆم تێکەڵ بەپەیوەندییەک دەکەم، دەبمە بەشێک لە سیستەمێکی ئاڵوگۆڕکردن و بەو پێیەش لە دووبارە کردنەوەی هەموو ئەو نەریتانەی لەکاتی ئامادەبوونی خواردنا دەبێ لەبەرچاویان بگرم، بەشدار دەبم، بەڵام ڕێک و ڕاست، نەنگیی ڕستۆرانەکان ئا لێرەدایە. لەوێ هێندەی گرنگیی بەشێوازی پێشکەشکردنی خواردنەکان دەدرێت، هێندە گرنگی بەخواردن و ڕادەی خواردنەکە خۆی نادرێت، ئەمەش بەمانای ئەوەیە من بەخواردنی چێشتخانە تێر نابم، چونکە لەو کاتەدا کە چوونە ڕستۆران هەڵدەبژێرم، پەیڕەوی لە دامرکاندنەوەی برسێتیم دەکەم، نەک بەجێهێنانی خواستی ئێستاتیکیم.. ئەوە دەسەڵاتی برسێتییە کە دەیەوێت بەهۆی تێربوونەوە ئارام ببێتەوە، نەک چێژی جواناسیم کە لە بارودۆخێکی هاوسەنگدا حەزی لە تاقیکردنەوەی تامەکانە.

ڕستۆرانی ئەورووپی و شێوە ئەورووپی لە ڕووی ئێستاتیکییەوە، بۆ

نموونە: ڕازاندنەوەی مێز، ڕێچکەی بەدواداهاتنی خواردنەکان، شێوەی میوانداریێتی و هتد.. بێگومان دەبنە هۆی خولّقاندنی بارێکی دەروونی هاوسەنگیش؛ کە تیایدا بۆم دەلوێ بەجۆرێکی تر سوود لەوکاتە وەربگرم کە ژەمە خواردنەکە پێویستی پێیەتی، بەڵام ڕێژەی خواردنە سەرەکییەکە ئەوە نییە کە وەڵامی برسێتییەکەی من بداتەوە! کەواتە من ناتوانم ڕەچاوی چێژی ئێستاتیکیم لە خواردنەکان بکەم، ئەگەر نەمتوانیبێ خواردن وەک هۆیەکیش بۆ ئاڵوگۆڕکردن تەماشا نەکەم، بۆشایی سک، سنوور بۆ هەموو جۆرە تەماشاکردنێکی من بۆ خواردن دادەنێ. ئیتر لەبەر ئەو هۆیە من ئەو شوێنە بەجێدێڵم کە سیستەمی لێ بەرهەم دێ و ئەو سیستەمەش بەمانا بارتییەکەی نیشانەی جیاواز بەرهەم دێنێ! ڕاستە بەئامادەبوونی من لە ڕستۆراندا جۆرە ئاڵوگۆڕێک بەرهەم دێ، بەڵام ئەو ئاڵوگۆڕە لەسەر بنەمای کولتووری منەوە نییە و کۆدە بەرهەمهاتووەکانی ئەو کۆد و هێمایانە نین کە من ناچار دەکەن ڕەچاوی ئەو دابونەریتانە بکەم، کە پێویستە لە کاتی نانخواردندا ڕەچاو بکرێن.. من تەنیا لەسەر ئەو سفرە و مێزی نانخواردنانە بەشداری لە بەرهەمهاتنی سیستەمی مانا و ئاڵوگۆڕ دەکەم، ئەگەر ئەو خواردنەی داندراوە نیسبەتێکی کولتووریی بەمنەوە هەبێت. لەبەر ئەوە تێزی بارت لەسەرهەڵدانی گفتوگۆ و قسەکردن لەمەڕ خواردنەوە یارمەتیمان دەدا، بەڵام نەک لە بەرهەمهێنانی بیرۆکەی سیستەمدا. لە ئاگایی بەرامبەر بەخواردن ڕێگەمان بۆ ڕۆشن دەکاتەوە، بەڵام نەک لە نەریتی ئەو خواردنانەدا.

کەواتە، وەک ئەنجامێک دەشێت بڵێین: گرنگی خواردنی میللی (بۆ نموونە خواردنی کوردی) لەو ساتەوە دێتە ئاراوە کە من چیدی ڕازی نابم خواردنی بێگانە (ئەو خواردنەی بازاڕی خۆی هەیە و کڕیاری خۆی) بکەمە خواردنی هەموو ژەمەکانم. لێرەیشەوە ناچار دەبم خۆم تێکەڵ بەبوارێکی تری ئاڵوگۆڕ بکەم، واتە بەشوێن کەرەستەی خاوی خواردنی خۆماڵیدا بگەڕێم، لەگەڵ دۆست و ئاشناکانمدا ئەزموون و زانیاری بگۆڕمەوە، ئەو

دوکان و فرۆشیارانە بدۆزمەوە کە (گەلامێو، سەروپێ، گۆشتی حەڵاڵ، خواردنی وشکە، جاترە، شویت و هتد..)یان لا دەستدەکەوێ، دواجار فێر ببم ئەم کەرەستانە بەشێوەیەکی ڕاست بۆ دروستکردنی خواردنێکی خۆماڵی بەکار بهێنم. تەنیا ئەو کاتەی دەتوانم خواردنێکی خۆماڵی لێبنێم، کە لە بازنەی ئاڵوگۆڕێکی تردام، خواردنێکی ئەوتۆ کە ڕزگارم دەکا لە سیستەمی ڕستۆرانەکان، خواردنێ کە تێرم دەکا.

***

لە پشت دەرچووغان لەو سیستەمە ئاڵوگۆڕییە جیهانگیرەوەیەی باسمان کرد و لەو دیو ئەو نۆستالیژیایەی لەگەڵ هەموو باسکردنێکی خواردنە خۆماڵییەکاندا یەخەمان دەگرێ، شتێکی گرنگتر خۆی مەڵاس داوە: «هۆشیاری بەرامبەر بەخواردن».

بیرکردنەوە لە خواردن لەو کاتەوە دەستپێدەکا کە خۆمان، کە من بۆخۆم لە وەدەستهێنانی کەرەستە خاوەکانیدا و لە دروستکردنیدا بەشداریی دەکەم، واتە خۆراک دەکەم بەخواردن.. شارەزایی لە ڕادەی بەکارهێنانی ئەو پێویستییانەدا پەیدا دەکەم کە بۆ ئامادەکردنی خواردن پێویستیم پێیانە، ئاگر و پلەی گەرمی، ماوەی کوڵاندن، سوورکردنەوەیی و خۆشاندنی خواردنەکان، دەفری تایبەت بەخواردنەکان، هەروەها ڕادەی بەکارهێنانی ڕۆن، شەکر، شیرینی سوێری، مزری و ڕەنگ و بۆ.. ئەمانە هەموو ئاستی ئەو هۆشیاریە پێکدێنن کە لە بواری پراکتیکیانەی دروستکردنی خواردنی خۆماڵیدا پێویستە شارەزایان بم و ڕەچاویان بکەم. دواجار ئەم هۆشیاریە بەرامبەر بەخواردن عەقڵانی دەکەم: خواردنی چەور قەڵەوم دەکا، خواردنی قورس پێویستی بەوزەیەکی زۆری هەرسکردن هەیە و تەپۆ و تەمبەڵم دەکا؛ تەندروستیم بەخواردنی شیرینی زۆر، چەوری زۆر تێکدەچێ، فۆرمی لەشم دەگۆڕێ و بەو جۆرە...

ئیدی لێرەوە وێنامان بۆ خواردن دەگۆڕێ، واتە بەجۆرێکی تر لە خواردنەکە دەنۆڕین. هۆشیاریمان بەرامبەر بەو لایەنانە فێرمان دەکا چێژ لە

چۆنیێتی ئامادەکردنی خواردنەکانیش وەربگرین، سەلیقەمان لە دروستکردنی و کاتمان لە متبەخدا بەشێوەیەکی تر ببەینە سەر، لە هەمووی گرنگتر: لەمەودوا خواردنە خۆماڵییەکان بەبۆنەی تایبەتەوە دروست دەکەین، پێشتر بەرنامە و ڕۆژی دروستکردنەکەیان دەستنیشان دەکەین و بەکورتییەکەی وردە وردە بەرەو بەرهەمهێنانی سیستەمێکی تایبەت بەخۆمان هەنگاو دەنێین.

له تاکەوە بۆ جووت

(چەند سەرنجێ لە بارەی حەزلێکردن و ژنهێنانەوە)

ئەگەر ویستمان سوود لە زمانی سۆسانا بغۆیگە (Susana Brøgger) وەربگرین، ئەوە لە یەک کاتا هەم پێ دەخەینە ناو هەرێمی چەمکە فێمینیستییەکانەوە و هەم بەشێوەیەکی تریش دەدوێین. دەقی بغۆیگە کە یارمەتیدەری ئێمەیە بۆچوونە ناو ئەم باسەوە، لە سەردەمێکدا نووسراوە، هێشتا بزووتنەوەی فێمینیستی لە دانمارکدا ساوا بوو (ساڵی ١٩٧٥)، بۆیە پێویستە لەسەرەتاوە ئەم خاڵەمان لە یادبێ.(١)

بغۆیگە بەشیکردنەوەی زاراوەی خۆشەویستی دەستپێدەکا، ئەو لای وایە خۆشەویستی تەنیا لە نێوان دوو کەسدا دێتە ئاراوە کە بیر لە ڕەگەز و نێر و مێیی یەکتر نەکەنەوە: هیچ خۆشەویستییەک لەنێوان دوو مرۆڤدا سەرناگرێ ئەگەر توانا و ئیمکانی یەکێک لەو دوو مرۆڤە لە پێشەوە بەوە سنووردار کرابێ کە: «ئەوە ئافرەتە».

بەزمانێکی تر، ئەو خۆشەویستییە تەنێ ئەو کاتە سەردەگرێ کە پیاوەکە ئافرەتەکەی بەرامبەری وەک کەسێکی سەربەخۆ، خاوەن پێویستی و تایبەتمەندی و خاوەن شێوازە ژیانی تایبەت بەخۆی قبووڵ بکا. خۆ ئەگەر هات و خۆشەویستی لەسەر بەقوربانیکردنی خواستەکانی ئافرەتەکەوە هاتەدی بۆ ئەوەی مەرجەکانی پیاو پڕ بکرێنەوە، ئەوە پێویستە ئەو ئافرەتە بەخێرایی ئەو خۆشەویستییە ڕەت بکاتەوە و هەموو ئەو ڕیشوە و حەقدەستانەش تووڕ هەڵدا کە دەشێ کابرا وادەی پێدابێ!

نووسەر ئافرەتان لەم سەردەمە نوێیە ئاگادار دەکاتەوە کە سەرلەنوێ بواری بۆ پیاو ڕەخساندۆتەوە تا ڕۆڵە دێرینەکەی خۆی و باڵادەستییە بڕیاردەرانەکەی لە بواری پێکەوە ژیان و جووت ماڵەتیدا بخاتەوە کار و گیانێکی تری بکاتەوە بەبەردا. لێرەوە بغۆیگە لای وایە کە ئەرکی گرنگی

ئافرەتان، وەستانەوەیە دژی هەموو ئەو باری سەرنجدانانە کە نوێنەرایەتی بیری پیاو دەکەن، یاخود لە پێکهێنانیدا دەستیان هەیە.

بەڵام لە هەمان کاتدا کە سۆسانا بغۆیگە داواکارییەکی لەو بابەتە بەرەو ڕووی ئافرەتان دەکاتەوە، هەڵدەستێ بەڕەخنەگرتنیش لێیان، ئەو لای وایە ئافرەتان هەمیشە «لەو ئەزموونانەی هێشتا پێیاندا تێنەپەڕیون دەترسێن» و، دەڵێت: «بەشێوەیەکی گشتی ئافرەت دەیەوێت پیاوێکی لە ژیاندا هەبێ» و، ئەمەش بەم جۆرە ڕووندەکاتەوە: «.. چونکە ئافرەت لەوە زەندەقی چووە کە سەراپای عومری ژیانێکی خاڵیی لە خۆشەویستیدا بژی.»

ئەم سەرنجە لە دیدێکی مۆدێرنیستانەوە ئاراستەی شوێنی ئافرەت کراوە لە ڕابردوودا. واتە پرسیار لە چۆنێتی بوونی ئافرەت دەکا لە ژیانی جووتەکیدا. ئەو ژنان بەوە تاوانبار دەکا، کە بۆ خۆیان بەدەستی خۆیان دەبنە کۆیلەی ژیانێکی پێکەوەیی و ئەمەش ناو دەنێن: خۆشەویستی کە لە ناوەڕۆکدا شێوازێکی کۆنەخوازانەی هەیە و لەسەر مەرجەکانی کۆمەڵگای تەقلیدییەوە دروستبووە. واتە ڕۆڵی ئافرەت تیایدا ڕۆڵێکی پەراوێزی و پاشکۆیییە. لەو ژیانە پێکەوەییەدا، وا چاوەڕێ دەکرێ ئافرەت «ڕۆمانتیک و نەرم و نیان» بێ و هەمیشە ئاگاداری ئەوە بێ کە «ئەویتر» واتە پیاوەکە، خاوەنیەتی و ئەم دەبێ پێویستییەکانی ئەو ئارام بکاتەوە و ئاو بکا بەئاگری حەزەکانیدا.

ئەوسا دەپرسێ: «باشە چ دەبێ گەر ئافرەتان جگە لەخۆ خەریک کردنیان بەمێردەکانیانەوە، خۆشیان لە کاروباری تری دەوروبەر و جیهانەوە هەڵقورتێنن؟» وەڵامەکەش ئامادەیە: «ئەوان شتی وا ناکەن، چونکە ئەو هەنگاوە بەمانای ئەوەیە کە چیدی پیاو نەتوانێ پشوو بدا و بیرو خەیاڵەکانی تێکدەچن.. چیدی نەتوانێ پلانەکانی بەڕێوە ببا، چیدی نەتوانێت بەختەوەر بێ». لێرەوە، دەرگای ڕەخنەگرتن لەسەر مەرجەکانی پیاو دەکرێتەوە: «ئەگەر پیاو تەنیا لە دوای، یاخود بەهۆی بەقوربانیکردنی

ئازادی و بوارەکانی گەشەی ئافرەتەوە بتوانێ پشوو بدا، ئارام بێتەوە و پلانەکانی خۆی جێبەجێ بکا، ئەوە هەڵەکە تەنیا هەر هی بێدەنگی ئافرەتان نییە، بەڵکو لاوازیی و مشەخۆری پیاویش دەخاتە بەرچاو..

بەلای نووسەرەوە خاڵی هاوبەش هەیە لە نێوان خوداوەندی نێو ئەفسانەکان و کەسایەتی پیاوی ئەمڕۆدا، با بزانین چۆن؟

خوداوەندەکان بەهۆی بەقوربانیکردنی زیندەوەرانی ترەوە ئارام دەبوونەوە، لە کاتێکدا پیاوان بەهۆی کۆنترۆڵکردن و دەستگرتن بەسەر ژیان و چالاکی و حەزی ئافرەتاندا پشوو دەدەن. ئەمەش لە سەردەمێکدا، کە نە سەردەمی خواوەندانی دڕندەیە و نە هی پیاوانی خودا سیفەت. لاوازی هەردووکیشیان لە مشەخۆرییەکەیاندایە.

***

بونیادی شیکردنەوەی نووسەر بۆ زاراوەی «خۆشەویستی» ئەو بیرە ئایینی- تەقلیدییەی نەکردۆتە پاشخان کە پێمان دەڵێت: «ژن و پیاو دوو جەمسەری دژبەیەکن» ، چونکە لەبنەمادا خۆشەویستی، دژەکان دەکا بەیەک و تاکەکان دەکا بەجووت، کەواتە «ئەو کەسەی دەچێتە ناو پەیوەندییەکی خۆشەویستییەوە، ئەوە بەلای کەمەوە بەرپرسیاریشە لە ئاست گەشەکردنی بەرامبەرەکەیدا» .

لەلای بغۆیگە، خۆشەویستی «ڕێزگرتن» نییە، کە ئەمە بەردی بناغەی تێڕوانینی چەپە بۆ خۆشەویستی، بەتایبەتی لەو ئەفسانەیەدا کە چەپی لای ئێمە کاری پێدەکا. چونکە: «ڕێزگرتن مەرجێکی ئەوتۆریتەی کۆمەڵایەتییە بۆ برەودان بەبێ موبالاتی» بەزمانێکی تر: «ڕێزگرتن» لە پەیوەندی خۆشەویستیدا، وا دەکا کە ڕێزلێگیراو لە بەرامبەر ڕێزگردا دەستەپاچە بکا و نەهێڵێ زمان بکاتەوە، چونکە پێویستە مەرجێکی کۆمەڵایەتی ڕەچاو بکا، نەک مەرجی تاکەکەسی. ئەگەر بەزمانی «میشێل فۆکۆ» قسە بکەین، ئەوە دەکرێ بڵێین: ڕێزگرتن لەو کاتەدا کە دەبێتە هۆکارێک بۆ

بێدەنگ کردنی ڕێزلێگیراو، ئەوە لە هەمان کاتیشدا دەبێتە جۆرێ لە دەسەڵات و ڕۆڵی کۆنترۆڵکردن دەگێڕێ.. کە ئەمەش لەدوا شیکردنەوەدا دژی پڕەنسیپی خۆشەویستییە.

مەرجی بنەمایی لەلای بغۆیگە بۆ برەودان بەخۆشەویستی ئەوەیە کە «پیاو و ژن یەکتر ڕاچڵەکێنن و تەکان بەیەکتر بدەن. بڕوایان پتەو بێت بەوەی کە، «ئێمە» دەتوانین «خۆمان» بگۆڕین و فێر ببین زیاتر گوێ بۆ یەکتری بگرین و لە یەکتری تێبگەین. بەلای نووسەرەوە، هاوکاری لە نێوان هەردوو لایەندا، ئەو ڕێگا چارەسەرسازییە کەپایەداری «خۆشەویستییەکی بەرپرسیارانە» دابین دەکا، خۆشەویستییەک، کە بوار بەپیاو و ژن دەدا گەشە بکەن و پرۆژەکانیان بهێننە دی.

***

بە کورتی، لەلای بغۆیگە، ژیانی پێکەوەیی و ژن و مێردایەتی هاوچەرخ، پڕە لە ململانێ و کێشە. سەبارەت بەئافرەت، گەورەترین کێشە ئەوەیە کە دەترسێ بڵێ «نا» و ژیانێ بژی کە پیاوی تێدا نەبێ، ئەمە لەکاتێکدا ئەو خۆشەویستییەی هەوڵی بۆ دەدا بونیادێکی کۆنەخوازانە و دێرینەی هەیە کە پیاو تیایدا بڕیاردەرە و مافی خاوەندارێتی بەدەستەوەیە. کێشەی گەورەی پیاویش ئەوەیە کە بەناوی «خۆشەویستی»یەوە مافی ئەوە دەدا بەخۆی مەرج بۆ بەرامبەرەکەی دابنێ. ئەگەرچی لە بنەمادا ئەو مەرجانە لە خزمەتی ئەو وێنایەدان کە پیاو لەسەر ئافرەت هەیەتی، نەک لە خزمەتی خۆشەویستیدا. پرسیاری گرنگ کە دەبێ هەر پیاوێ لە خۆی بکا ئەوەیە، چۆن بتوانم لەو بۆچوونە تەقلیدییە لەسەر ئافرەت ڕزگار ببم، کە مافی خۆشەویستیم لێدەستێنێتەوە؟

***

لە گەلێک ڕووەوە باسەکەی «سۆسانا بغۆیگە» لەو تێزەی (فرەنسیسکۆ ئەلبیرۆنی) نووسەری ئیتالی دەچێ کە لە ساڵی ١٩٨١دا بەناوی

«خۆشەویستی و حەزلێکردن»ەوە بڵاوی کردۆتەوە[٢]

لە کاتێکدا بغۆیگە تۆنێکی یاخیگەرانە و ڕەخنەگرانەی هەیە، ئەلبیرۆنی خەتێکی شیکاری و سۆسیۆلۆژیانە هەڵدەبژێرێ و بەگەڕانەوەی بۆ سەرچاوەی هەمەجۆر، بنەما سۆسیۆلۆژییەکانی خۆشەویستی دادەڕێژێ. دیارە هەمان وردبینی بغۆیگە بەشێوەیەکی زۆر شاعیرانەتر لەلای ئەلبیرۆنیش بەدی دەکرێ، بەڵام نابێ ئەوەمان لەیاد بچێ کە «من»ی ئەودیو هەر یەکێ لەو دەقانە، «من»ێکی جیاوازە.

هەروەک بغۆیگە، «ئەلبیرۆنی»ش بەشیکردنەوەی زاراوەکان و خانەبەدیکردنیان دەستپێدەکا. ئەو خۆشەویستی و حەزلێکردن بەدوو قۆناغی جیاوازی پرۆسەی جووتەکی دادەنێ. لەلای ئەو «حەزلێکردن هەنگاوی سەرەتایە»، یاخود یەکەمین هەنگاوە، کە بەم جۆرە پێناسەی دەکا: حەزلێکردن ڕووداوێکە (حادثە) خۆسەپێن (ل ٤١). بارێک نییە مرۆڤ خۆی بەشێوەیەکی ئازاد لە ئاگاییەوە هەڵیبژێرێ، بەڵکو تەنیا ڕووداوێکە و ڕوودەدا (هەروا ڕوو دەدا) و بەمەش ژیانی تاک لە ژیانی ڕۆژانە دابڕ دەکا.

کاتێک بەخۆمان دەزانین حەزمان لە یەکێک کردووە و ئەمەش زۆر شتی لەلا گۆڕیوین، لێرە بەدواوە هەست بەو شتانە دەکەین کە هەرگیز موبالاتمان پێنەکردوون، هەڵقەی ئەو پەیوەندییانە دەبینین کە پێشتر بەلامانەوە نادیار بوون، تامی ئەو شتانە دەکەین پێشتر بەلامانەوە بێتام بوون و ئەو بڕیارانە دەدەین کە پێشتر نەماندەدان و بەوجۆرە.... (ل٤١).

***

ئەو بارودۆخەی لەپڕ و لەناکاوەی کە ساتی حەزلێکردن فرێمان دەداتە ناوی، هەمان بارودۆخمان بەبیر دەخاتەوە کە «شۆڕش» دروستی دەکا، ئەلبیرۆنی پێناسەی سەرەکی خۆی بۆ ئەم بارودۆخە ئاوا دادەڕێژێ: «حەزلێکردن دوا ساتە، دوا هەنگاوە بۆ بەدیهێنانی ئەو شۆڕشەی، یاخود

ئەو بزووتنەوە بەکۆمەڵییەی کە ژمارەی بەشداربووەکانی لە دوو کەس پێکهاتبێ.» (ل: ٩)

ئەوەی وا لە ئەلبیرۆنی دەکا، ئەم پێناسەیە بۆ دیاردەی حەزلێکردن بکا، ئەوە نییە کە دەقاودەق شۆڕشی فەڕەنسی و ڕاپەڕین و بزووتنەوەی هەرەوەزی و بەکۆمەڵیمان بەبیر بێتەوە، بەڵکو بۆ ئەوەیە کە بزانین لە ڕووی خانەکردنەوە، حەزلێکردن لە کوێدا شوێنی بۆ دیاری کراوە. بەڵام لە هەمان کاتیشدا ناکرێ چاومان لە ئاست ئەو تایبەتمەندییە هاوبەشانەدا دابخەین، کە لە نێوان حەزلێکردن و هەر بزووتنەوەیەکی تری هەرەوەزیدا دەبینرێن: بەشدرابووانی هەموو بزووتنەوەیەکی بەکۆمەڵی، «بەتەنگ یەکەوە دەچن»، «هاوکاری» یەکتر دەکەن «گیانفیدایی» بۆ یەکتر دەکەن و لە یەکتر «دەبوورن» بۆ ئەوەی لە ئەنجامدا «بەختەوەر بن»!

لەلایەکی ترەوە: هەموو لادان و پەیمان شکاندنێک و خۆدزینەوەیەک لەلایەن ئەندامانی بەشداربووەوە، بە«خیانەت» «بێوادە» و «پەیمان شکێن»ی لێکدەدرێتەوە.. کە هەموو ئەم چەمکانە لە بواری خۆشەویستی و حەزلێکردنیشدا بەهەمان تێگەیشتن بەکار دەبرێن. دەشێ بڵێین «خۆشەویستی- حەزلێکردن» و «شۆڕش- بزووتنەوەی هەرەوەزی» بەیەک زمان دەدوێن، یاخود زمانێکی هاوبەشیان هەیە.

***

وەک هەموو بزووتنەوەیەکی هەرەوەزیی تر، حەزلێکردنیش گشت ئەو شت و کەسانە لە یەکتری جیا دەکاتەوە کە پێشتر یەکیان گرتبوو، هەموو ئەو شت و کەسانەش جووت دەکا، کە پێشتر لە یەکتری جوێ بوون! تاکان دەکا بەجووت و جووتانیش لێک هەڵداوێرێ. چۆن؟

چونکە وزەی ئەم جووتکردنە بەتاک و تاک بەجووتە لەوەدایە کە؛ حەزلێکردنیش وەک بزووتنەوە هەرەوەزەییەکان، دژی نۆرم و نەریتە سەقامگرتووەکان دەوەستێتەوە و کار دەکا، هەلومەرجە ئارامەکان

دەهەژێنێ و هەلومەرجی تازەیان دەخاتە جێ. ژیانی ئاسایی هەر ژن و مێردێ تێکدەچێ، ئەگەر هات و یەکێک لەو دووانە حەزی لە کەسێکی تر کرد، واتە وزەی حەزلێکردن بەپلەی یەکەم وزەیەکی یاخیگەرانەی، سەرەڕۆی خۆسەپێنەرە و، نیگای یەکەم دەسەڵاتێکی کۆنترۆڵ نەکراوی ئەوتۆ بەرهەم دێنێ کە دواجار زمانیش توانای دەربڕینی نییە.

بەڵام هەروەک چۆن سنوور بۆ کەفوکوڵی ساتەوەختی تەقینەوەی شۆڕشەکان دادەنرێ و لە یاسا و دامەزراوەکانی کۆمەڵدا سەقامیگر دەکرێن، ئاواش سنوور بۆ وزە یاخیگەرە سەرەڕۆکەی حەزلێکردنیش دادەنرێ و لە دامەزراوێکدا دەستەمۆ دەکرێ. لێرەشەوە پێ دەخەینە قۆناغی خۆشەویستییەوە. «ڕووداوی نیگای یەکەم و سەرهەڵدانی وزەیەکی خۆسەپێنی وەک حەزلێکردن، تەمەنێکی دیاریکراوی هەیە.» (ل:٤٩) کە بەهاتنی قۆناغی خۆشەویستی دوایی دێ: خۆشەویستی بەدامەزراوکردنی حەزلێکردنە. لە قۆناغی خۆشەویستیدا ژیانی پێکەوەیی دەستپێدەکا، کە ئەمەش بەمانای گەڕانەوەی ڕۆتینی ڕۆژانە و نۆرمەکانێتی. واتە ژیانی ژن و مێردایەتی. لەم قۆناغەدا خۆشەویستی دەبێتە پێویستییەک لە ناو پێویستییەکانی تردا، نەک زیاتر.. دەبێتە یەکێک لە مەرجەکانی ژیانی پێکەوەیی و لە سیستەمێکدا کاری خۆی دەکا.

هەموو بەدامەزراوکردنێکی حەزلێکردن (مارەبڕینەوە، هەڵقە لەپەنجە کردن و هتد..) دەبێتە هۆی کەمکردنەوە و کپکردنەوەی ئەو وزە کۆنترۆڵ نەکراوەیش کە پێشتر ئاماژەم پێدا، بەڵام ئەلبیرۆنی دەپرسێت: ئایا هەموو حەزلێکردنێک دەبێتە هۆی سەرهەڵدانی دامەزراوەیەک؟ یاخود لە دامەزراوێکدا سەقامگیر دەکرێ؟ وەڵامی ئەم پرسیارە لەلای نووسەر، وەڵامە بەنەخێر. «حەزلێکردن بۆی هەیە بپچڕێ، یاخود یەکێک لە دوو کەسەکە بکشێتەوە دواوە، یان بەرلەوەی بکرێ بەدامەزراوە، بمرێ.» (ل: ١٠٠) بەڵام لە هەمان کاتدا حەزلێکردن توانای هەیە ژیانێکی

ئەبەدیی بژی، بەمەرجێ ڕێگر یان دیوارێک بکەوێتە نێوان هەردوولاوە. واتە ئەگەر ڕێگرێک نەیهێشت دوو دڵدار بۆ یەکتر ببن! «ئەوە حەزلێکردن بەهەمان وزەی جنون ئامێزی خۆیەوە دەمێنێتەوە» ، (ل:١٠٦).

ڕێگایەکی تریش هەیە کە حەزلێکردن لە بەدامەزراوبوون ڕزگار دەکا. ئەلبیرۆنی دەڵێت: «ئەگەر مرۆڤ بتوانێت بەردەوام حەز لە هەمان کەس بکاتەوە، (یاخود ژن و مێردێ بەردەوام بەهەمان وزەوە حەز لە یەکتر بکەنەوە) ئەوە مانای وایە حەزلێکردنەکەیان لە بوون بەدامەزراوەکردن دەپارێزن» ئەمەش بریتییە لە حەزلێکردنێک کە نووسەر پێیدەڵێ: «حەزی ئەبەدیی ئایدیاڵ».

مەبەستی ئەلبیرۆنی لە «بەدامەزراوکردن» چییە؟

قۆناغی چوونە ناو ژیانی خێزانی، هەمان ئەو قۆناغەیە کە «خۆشەویستی» ملکەچی یاساکانی نەریت و ڕۆتینەکانی ڕۆژانە دەکرێ. بەڵام ئەمە بەمانای ئەوە نییە کە ئەو پرۆسەیە کۆتایی پێدێ. بەڵکو بەمانای ئەوەیە کە حەزلێکردنی سەرەڕۆ لە چوارچێوەی هەلومەرجی کۆمەڵایەتیدا نیشتەجێ دەکرێ و وزە شۆڕشگێڕانەکەی لێدەدۆشرێ.

ئەگەر بەوردی لەم بۆچوونەی ئەلبیرۆنیمان ڕوانی: ئەوا دەبینین، کە باسی هەمان قۆناغ دەکا، کە «بغۆیگە» مەترسی ئەوەی لێدەکرد، باڵادەستیی پیاو ببێتەوە هێزی بڕیاردەر و بەو قۆناغەی دادەنێ، کە بونیادەکانی ئەو بونیادە کۆنەخوازانەن کە ئافرەت دەکەنە پاشکۆی مەرجەکانی پیاو.

***

ئەوەی لەلای ئەلبیرۆنی بەحەزلێکردن و نیگای یەکەم ناو دەبرێ و تەمەنێکی دیاریکراوی هەیە، لەلای بغۆیگە دەبێتە وزەیەکی نەمر، بەمەرجێ هیچ کام لە دوو کەسەکە ڕەگەزی یەکتر نەکەنە مەرج و سنوور بۆ یەکتر دانەنێن، ڕاستە ئەمە قۆناغێکی پڕ ململانێیە، بەڵام ململانێ

لەپێناوی ملکەچ بوونی یەک بۆ ئەوی تر نا.. بەڵکو بۆ بەردەوام بەرهەمهێنانەوەی خۆشەویستییەکی «بەرپرسیارانە» خۆشەویستییەک بوار بۆ هەردوولا بڕەخسێنێ بەئازادی خۆی بگا و ئەم ئازادییەش لەسەر بنەمای هەڵبژاردنێکی «سەربەخۆ»وە بێ، نەک خاترگرتنی یەکتر. «خۆشەویستی کاتێک بەرپرسکەرە، کە هەردوولا بتوانن یەکتر تووڕە بکەن و یەکتر ڕاوەشێنن» بەبێ ئەوەی دواجار بەپێی پەیمانێک یەکتر ئاشتکەنەوە.

***

بەپێی ئەو چەمکانەی سەرەوەیە کە ئێمە دەتوانین باری سەرنج ئاراستەی ئەو شەپۆلی ژنهێنانە بکەین کە ئیتر وەک دیاردەیەکی سەراپاگیر لە ژیانی پەنابەراندا کار دەکا، زمانی خۆی هەیە و هتد.. ئێمە دەزانین لە ماوەی سێ چوار ساڵی ڕابردوودا جۆرێ لە ژیانی پێکەوەیی نوێ، جۆرێ لە خێزان دروستکردن لەناو کۆمەڵی ئێمەدا سەری هەڵداوە، بەڵام نازانین لەسەر چ بنەمایەکەوە، ئایا ئەمە نیشانەی گۆڕانێکە لە بونیادی کۆمەڵگای ئێمەدا، یاخود خۆبەرهەمهێنانەوەی شێوازە تەقلیدییەکەی جارانە؟ ئایا نیگای یەکەم چ ڕۆڵێکی لە دروستبوونی حەزلێکردندا بینیوە؟ ئایا ئەو حەزلێکردنە لە هەردوو سەرەوە بووە یان نا؟ ئایا ئەو حەزلێکردنە وەک (ڕووداوێک) خۆی سەپاندووە، یاخود کەسانێک هەبوون ڕۆڵی جیاوازیان بینیوە لە نزیکخستنەوەی هەردوولا..؟

بەهەر حاڵ یەک خاڵ ئاشکرا دیارە: ئەگەر هەموو یەکێ لەو حەزلێکردنانەش کۆرپەی نیگا ئاگراوی و کۆنترۆڵ نەکراوەکەی یەکەم بێ، ئەوە کۆمەڵ هەر زوو ئەو وزەیەی بەدامەزراو کردووە و لێرەشەوە بەپێی ئەلبیرۆنی پرۆسەی حەزلێکردنەکە توانای خۆی لە بەرامبەر زاڵبوونی نۆرم و یاسا کۆمەڵایەتییەکاندا لەدەست داوە و ژیانی هەردوولا هەر زوو بۆتەوە بەشێک لە ڕۆتینە کۆمەڵایەتییەکان. زیاتر لێدوانیش لەم لایەنە دووچاری گەڕانەوەیەکی دووروودرێژمان دەکا بەرەو گەلێک کەلێنی کۆمەڵگای کوردی. بۆیە من هەوڵ دەدەم لە چوارچێوەی پرسیارێکدا باسەکەم سەقامیگر بکەم. پرسیارەکەش ئەمەیە: چ هێزێ یاخود خواستێک لەو دیو

بەشەپۆڵچوونەوەی پەنابەرانەوە هەیە کە هانیان دەدا بۆ هەڵبژاردنی ژیانی هاوبەش؟ یاخود: ئەو خواستە چییە کە کەسی پەنابەر ملکەچ بەگەڕانەوە بۆ نیشتمانی خۆی دەکا، تا بکەوێتە ژیانێکی هاوبەش لەگەڵ مرۆڤێکی تردا، کە ئەو مرۆڤە تا ئەو دەمە لە ژیانی پەنابەرەکەدا نادیار بووە؟

دیارە پرسیارەکە، پرسیارێکی فزوولیانەیە، بەڵام لە هەمان کاتیشدا ئامانجێکی هەیە کە بریتییە لەئاشکرا کردنی ئەفسانەیەک. ئەفسانەیەک وەک هەر یەکێ لە ئەفسانەکانی تری ناو ژیانی پەنابەران، تەنیا بەهۆی خوێندنەوەی سیستەمی ئەو ئەفسانانەوە. دەتوانین لە دیاردەگەرایی تاراوگەی پەنابەر بگەین.. بۆ ئەمەش پێویستمان بەپرسیاری فزوولی هەیە.

***

ئەگەر بەمەبەستی وەدەستهێنانی وەڵامی پرسیارەکەی سەرەوە، ڕوومانکردە پەنابەران خۆیان، ئەوە وەڵامی جۆرجۆرمان دەستدەکەوێ، ڕەنگە بەلای زۆربەی زۆریشەوە ئەم دیاردەیە هەر لە بنچینەوە، جێگەی پرسیار نەبێ، شتێ نەبێ پرسیاری ئاراستە بکەین، چونکە هاوسەر دۆزینەوە «سروشتیترین مافی تاکە و ئیتر چ پێویست دەکا وەک کێشەیەک تەماشای بکەین؟» بەڵام ئەم ڕوونکردنەوەیە جێی بڕوا نییە. چونکە هەموو پرسیارێکی نەشیاو بۆی هەیە لە ڕەوتی لێکۆڵینەوەدا ببێتە پرسیارێکی شیاو. یاخود دەسەڵاتێکی سەربەخۆ بهێنێتە بەرهەم و بەدوای جێبەجێ کردنی ئاوتۆریتەی خۆیدا بگەڕێ. نووسینیش لەسەر «سروشتیترین مافی تاک» جۆرێکە لە دەسەڵاتمەندی و لێپرسینەوە. بەڵام نەک لە چییەتی ئەو مافە، بەڵکو لە چۆنێتی کار بۆ کردن و بەدەستهێنانەکەی. کەواتە بنەمای سەرنجەکانمان بەمەبەستی ڕەتکردنەوەی ئەو مافە نییە، یاخود نامانەوێ سیفەتی چاکە و خراپە بدەینە پاڵ دیاردەکە.. مەبەستمان تەنیا ئەوەندەیە کە لە میکانیزمی ئەو وزەیە تێبگەین کە ناچارمان دەکا، بەو جۆرە هاوسەر بدۆزینەوە.

هەروەک لە پێشدا گوتم، ئەگەر بەمەبەستی وەدەستهێنانی پرسیارەکەی سەرێ پەنامان بۆ خودی پەنابەران برد: ئەوە وەڵامی جیاوازمان دەست دەکەوێ. ئێستا باشترە بەشێوەیەکی کاتی وەڵامەکان خانەبەندی بکەین و بەش بەشیان بکەین. دیارە ئەمەش کارێکی سۆبژەکتیڤانەیە و مەرج نییە لەسەر ئەم شێوازە ڕیزکردنە ڕێکەوتنێک هەبێ:

١- **وەڵامی باو:** وەڵامی باو ئەو وەڵامەیە کە پێمان دەڵێ: بواری ئەوەم هەیە بگەڕێمەوە بۆ وڵاتی خۆم. ئیمکانم هەیە ئێستا بیر لە دوارۆژی خۆم بکەمەوە و ئەم دەرفەتە بەکار بێنم بۆ پێکەوەنانی ژیانی خێزانیم.

٢- **وەڵامی ناسیونالیستانە:** تێگەیشتن لەم وەڵامە ئاسان نییە، چونکە بەزمانێکی پاراو نادوێ: بەڵام کاکڵەی مەبەستەکەی دەشێت بەم جۆرە دابڕێژرێتەوە: «ژیان لەگەڵ کەسێ خۆشە سەر بەڕەگەز و نەتەوەی خۆت بێ، لە یەک خاکەوە (مەبەست شار و گەڕەک و ناوچەش دەگرێتەوە) هاتبن و بەیەک زمان بدوێن». بەڵگەی بۆ ئەمەش بریتییە لەوەی کە دەڵێ چونکە ئەمە وا دەکا لێبوردن و لێکگەیشتن لە نێوانیدا هەبێ».

٣- **وەڵامی سیاسی ڕۆژانە:** بارودۆخی کوردستان لە مەترسیدایە، لەسەر هەمووان پێویستە هەستین بەجێبەجێ کردنی ئەرکی سەرشانمان لە ئاست ئەو بارودۆخەدا. ڕزگارکردنی کەسێک (مەبەستی ئافرەتێکە وەک هاوسەر) هەستانە بەو ئەرکە پیرۆزە.

٤- **وەڵامی ئەفسانەوی:** مەبەست لە وەڵامی «ئەفسانەوی» وەڵامێکە ئێمە ناتوانین ڕاستی و ناڕاستییەکەی بسەلمێنین لەبەر ئەوەی مێژووی سەرهەڵدانەکەی نازانین، ئەم وەڵامە دەشێ بەم جۆرە بێ: «ئەو کەسەی بۆتە هاوسەرم، کەسێکە ساڵانێکی زۆر پەیوەندیمان هەبووە و لەم دەرفەتەشدا خەونی دێرینەمان هێنایەدی..» لەم وەڵامەدا هێما بۆ ڕابردوویەکی دوور دەکرێ کە ئێمە ئاگادار نین و نازانین قۆناغەکانی کامانەن.

٥- **وەڵامی ڕیالیستانە:** ئەم وەڵامە، بەپێچەوانەی وەڵامی ٢ و ٤ وەڵامێکە سادەیە و، هەر ئەمەش وا دەکا بەئاسانی لێی تێبگەین: «پاش ساڵانێکی زۆر مانەوە لە هەندەران و ئەزموونی جۆربەجۆر، لەوە تێگەیشتم دۆزینەوەی هاوسەرێک کارێکی ئاسان نییە. بۆیە چوونەوە بۆ ناوەوە، هەر هیچ نەبێ قۆناغێکی ترە.. سەرەتایەکی ترە».

٦- **وەڵامی دابڕبوون:** ئەمە وەڵامێکە بیر لە گرنگی سنوورە کولتوورییەکان دەکاتەوە و گرنگی زۆر بە«ئێمە» و «ئەوان» دەدا: «لەگەڵ بێگانەدا ژیان داهاتووی نییە. ناتوانین شتی ئەوتۆی لەسەرەوە بینا بکەین. ڕاستە ئەو ژیانە گەلێک خاڵی گرنگی تێدایە، بەڵام ناتوانین بەدڵنیاییەوە کاری بۆ بکەین.»

***

ئیتر بەو جۆرە و بەپێی کەسەکان وەڵامی جیاوازیشمان دێتە بەرگوێ. بەڵام ڕیزکردنی ئەو وەڵامانە بەپێی ڕەوتی ئەو مێتۆدەی بۆ شیکردنەوەیان بەکار دێنرێن، گۆڕانیان بەسەردا دێ. واتە گرنگی ڕیزکردنەکەیان لەو کاتەوە سەرهەڵدەدا کە ئێمە ڕامانگەیاند چ میتۆدێ بۆ لێکۆڵینەوەیان بەکار دێنین. ئەمەش کارێکە بەلای ئێمەوە هێندە گرنگی نییە. چونکە ناوهێنانی هەر میتۆدێ لە هەمان کاتیشدا کارکردنە بۆ گەیشتن بەو ئەنجامەی کە هەمان میتۆد دەیخاتە بەردەستمان. ئەوەی ئێمە کاری بۆ دەکەین دووبارەکردنەوەی پرسیارەکەیە و یاداشتکردنی ئەو بنەمایانەی کە لەگەڵ هەموو دووبارەکردنەوەیەکدا ئاشکرا دەبن. کەواتە دەتوانین بڵێین: ئەو وەڵامە کامەیە کە لەودیو وەڵامەکانی ترەوە خۆیان لێدەشارێتەوە؟

بەلای منەوە وەڵامەکانی سەرەوە جۆرێکن لە نیشانە. جۆرێکن لە دەربڕین کە لەودیوی شێوازی دەربڕینەکەیانەوە ناوەرۆکێک خۆی شاردۆتەوە و، ئەو ناوەرۆکەش ڕۆڵی گرنگی هەیە لە بەنیشانەکردنی وەڵامەکاندا. نیشانەکانیش پێویستیان بەخوێندنەوە و داماڵین هەیە، بۆ ئەوەی لە دواجاردا لەو ئەفسانە (Myt)یە بگەین کە وەڵامەکان هەوڵی دروستکردنی

دەدەن. کەواتە: ئەو مانایە کامەیە و چییە کە لە شێوازی دەربڕینی هەریەکێ لە وەڵامەکاندا خۆی شاردۆتەوە؟

یەکەمین گرنگی وەڵامەکان لەوەدایە کە شتێکمان لەسەر دیاردەیەکی هاوچەرخ لەلای مرۆڤی کورد پێدەڵێن، بەڵام بەبێ ئەوەی ئەو دیاردەیە لەلامان ڕوون بێ. هەوڵدەدەن دیاردەکەمان لەلا بکەنە دیاردەیەکی «ئاسایی» و «سروشتی» تا وەک حەقیقەتێک پەسەندی بکەین. ئەمەش تایبەتمەندی هەر ئایدۆلۆژییەکە، بیەوێت ڕەوایەتی بداتە خۆی، دەسەڵات بگرێتە دەست و وەک ڕاستییەکی گشت پەسەند خۆی بناسێنێ. کەواتە دەبێ بپرسین: ئەو ئایدۆلۆژییەی لەو دیو وەڵامەکانەوە خۆی بەیان دەکا چ جۆرێکی ئایدۆلۆژییە؟

ئەم ئایدۆلۆژییە بەپلەی یەکەم ئایدۆلۆژییەکی «نێرانە»یە. ئایدۆلۆژییەکە، میراتگری هەموو ئەو بەهایانەیە کە باوکسالارییەت لەسەریانەوە وەستاوە. واتە ئێمە لەبەردەم جیهانبینی و مەرجەکانی ئایدۆلۆژی «نێر»داین لەبەرامبەر «مێ»دا، پیاو لە بەرامبەر ئافرەتدا.

بەپلەی دووهەم، ئایدۆلۆژییەکە ڕابردووخوازە، واتە ناتوانێ خۆی لە ڕابردوو و لە پرەنسیپەکانی لە مێژینەی کۆمەڵگای ئێمە ڕزگار بکا. واتە ئەوەی لەودیو وەڵامەکانەوە خۆی حەشار داوە. هەمان بۆچوونە کە بەردەوام لە کۆمەڵی ئێمەدا بیری پیاوی لە بەرامبەر ئافرەتدا چەکدار کردووە. واتە هەردەم لەسەر ئەو چوارچێوانە کاری کردووە کە بۆ هەڵسەنگاندنی ئافرەت و دەستنیشان کردنی شوێنی کۆمەڵایەتییانەی ئەو بەکاری هێناون. لەناو ئەو چوارچێوانەشدا ئافرەت کائینێکی گوێڕایەڵە و لە بوونێکی پەراوێزی زیاتر شوێنی ئەوتۆی پێڕەوا نەبینراوە.

ئایدۆلۆژیای نێر، هەردەم بەپێی هەلومەرجەکانی خۆی، یان وەک لە سۆسانا بغۆیگەوە فێر بووین: بەهۆی بەقوربانیکردنی مەرجەکانی «ئافرەت»ەوە، کاری کردووە. بەپێی ئەو مەرجانەش ئافرەت بووێکی بەشداربوو نییە لە جەرگەی چالاکییە کۆمەڵایەتییەکاندا، بەڵکو بووێکە،

یان ئێستگایەکە، پیاو خۆی لە دوای ماندووبوون، لە دوای کار و چالاکی و سەفەر دەگەڕێتەوە بۆ لای، دەگەڕێتەوە بۆلای تا پشوو بدا، ئارام بێتەوە و غەریزەکانی دامرکێنێتەوە.

ئەگەر پرسیارمان کرد: ئەو جۆرە ئافرەتە لە چ کۆمەڵگایەکدا هەیە؟ بەبێ دوودڵی دەتوانین بڵێین: لەهەر کۆمەڵگایەکدا، لە چوارچێوەی هەر کولتوورێکدا کە بزووتنەوەی ئافرەتان تیایدا سەرکوتکرابێ. بەڵام چۆن دڵنیابین لەوەی کە پرۆسەی سەرکوتکردن جێبەجێ دەکرێ؟ بەوەی کە بڕوانین و تێبینی بکەین، ئاخۆ وێنەی زاڵ لەبارەی ئافرەتەوە چۆنە؟ ئافرەتی ئایدیاڵی لەو کۆمەڵگایەدا کێیە؟ چ زمانێک و کام جۆرە وشانە لە وەسفکردنی ئافرەتدا بەکار دێنرێن. ئەمانە هەموویان ئەو هۆیانەن کە دەشێت ئایدۆلۆژیای نێر بەهۆیانەوە بزووتنەوەی ژنان سەرکوت بکا و وێناکانی خۆی بکاتە پارسەنگی ئەو چوارچێوانەی بەهۆیانەوە تەماشای ئافرەت دەکا.

گەڕانەوەکانی ئێمە پابەندی ئەو مەرجانەن، لە ڕاستیدا ئێمە بەعەشقی مەرجە ئایدۆلۆژییەکان و وێناکانمانەوە، دەگەڕێینەوە. ئەو گەڕانەوانە هەم داننانن بەمەرجەکانی ئایدۆلۆژی نێر لە بەرامبەر مێ دا، هەم هێشتنەوەی ئافرەتیشە لەو چوارچێوەیەدا کە دەیکاتە بەشێک لە داراییمان و ڕۆڵی پاشکۆیەتی ئەو دیاری دەکا. ئێمە دەگەڕێینەوە تا بەپێی مەرجەکانمان ئەو ئافرەتە گوێڕایەڵە، بێدەنگە بەهەموو شت ڕازی بووە بدۆزینەوە، کە لە بارودۆخی ئێرەدا نییە! ئافرەتێک کە ئازادی و مافەکانی لە دەست ئێمەدان. لە ئێمە کەمتر دەزانێ، (زمان نازانێ، بەڵام خواردنی باش لێدەنێ، پاک و خاوێن ڕاماندەگرێ و لەگەڵماندا ناکەوێتە گفتوگۆوە).

ئەگەر وەڵامی جیاوازمان هەیە سەبارەت بەدیاردەی هاوسەر دۆزینەوە لە ناوەوە (ئەمەش وەک دیاردەیەکی سەراپاگیرە و خۆی بەیان دەکا): ئەوە لەبەر ئەوەیە ئەم دیاردەیە زمانێکی دەربڕینی سەربەخۆشی بۆخۆی دروستکردووە، کە یارمەتیمان دەدا وەڵامەکانمان عەقلانی بکەین. شتەکان

بخەینە قالّبێکی سروشتییەوە. سروشتێکی ئاساییيان پێبدەین.. بەجۆرێ بیانڕازێنینەوە کە ئیتر ڕێ نەبرێتەوە سەر حەقیقەتەکەیان. بەو جۆرەش «ئەفسانەیەک» دروست دەبێ بۆ ڕەوایی دان بەو ئایدۆلۆژییەی کە خۆی لە چارەنووسی ئافرەتانی کۆمەڵگای ئێمە بەرپرسیارە، ئەگەر کارمان لەو بۆچوونە ئایدۆلۆژییەماندا کردبا، هەندەران هەلێکی باش بوو، بۆ ئەوەی حەزلێکردن و خۆشەویستیمان بەختیاری بۆ دابین کردبایین.

– ئایا بەختیارین؟!

من بۆ وەڵامی ئەم پرسیارە گوێ بۆ هیچ پیاوێک ڕاناگرم. تەنیا چاوێ بەسەرژمێرییەکانی تەڵاق و جودابوونەوەکاندا دەگێڕمەوە.. یاخود بەرەو مەڵبەندی خانەی ئافرەتان دەڕۆم تا لێم مەعلووم بێ چەند ئافرەتی پەنابەری تر بوونەتە میوانیان!

بەهەشت لە ئانابێڵ نییە

(بیرەوەری و لەش)

لە سەدەکانی ناوەڕاستدا ئایینناسان بەگەرمی عەودالّی ئەوە بوون ساخی بکەنەوە، ئاخۆ ئادەم و حەوا ماوەی چەند لە بەهەشتا مابوونەوە؟ دەیانویست کاتی لە بەهەشتا مانەوەی ئادەم و حەوا بەپێوانەی کاتی دنیایی بپێون، ئەوە بوو ئەنجامی ئەو توێژینەوانە گەیاندنیانە ئەو بڕوایەی بلّێن ماوەی مانەوەکەیان بەدەگمەن گەیشتۆتە حەوت کاتژمێر.. بەڵام لە پرۆگرامی یەکێک لە گەورەترین سەماخانەکانی کۆپنهاگن دا، کە بالّاخانەیەکی پێنج نهۆمە و پێشانگا، قاوەخانە و تیپی مۆسیقای خۆی هەیە، نووسراوە: «لێرە بۆت هەیە ماوەی کاتژمێرێ لە بەهەشتا ببەیتە سەر»!

***

یەکەم جار بەشەقامەکاندا دەڕۆیشتم، سەرنجم دەدا و بیرم دەکردەوە، بەڵام هەرگیز نەمدەتوانی لەکاتی سەرنجداندا ڕێ لە بیرکردنەوەم بگرم و ئەوەیش کە بیرم لێدەکردەوە ئەوە نەبوو کە سەرنجم دەدایێ. هەرگیز بەڕوونیش نەمدەزانی بیر لە چی دەکەمەوە. ئێستگای پاسەکانم جێدەهێشتن، هێندەی نەدەبرد پاسێ بەلامدا ڕەت دەبوو! گوڕم دەدایەوە بەر هەنگاوەکانم تا دەگەیشتمە ئێستگای پاسێکی تر. ئاهەنگی ئەودیو پەنجەرەیەک لە مالّێکدا و دەنگی مۆسیقایەکی بەرز، یان غەلّبەغەلّبی دوکەڵاوی بەردەم دەرگای مەیخانەیەک، دیسانەوە هاتنی پاسەکانیان لە بیر دەبردمەوە. ئیدی دەڕۆیشتم. بەقاچەکانم لە ڕۆیشتن بەردەوام دەبووم و، خەیالّەکانیش کزەی سەرمای لە تاریکییەوە ئاڵاوی شەقامیان بیر دەبردمەوە. بەردەوام بووم لە ڕۆیشتن بەرەو هیچ شوێن و هەموو شوێنێ.

ئێوارانی هەینی و شەوانی شەممەی کۆپنهاگن، سەماگە و مەیخانەکان جمەیان دێ.. هەموویان نا، تەنیا ئەوانەی وادەی لە بەهەشتا مانەوەی زیاتر بەمیوانەکانیان دەدەن.. لەوە دەچوو من بەرەو بەهەشت هەنگاو بنێم!

***

هەرزەکارانی وەرزشکردوو، بەتوێی بلووسێکی نیوقۆڵەوە و کچانی پشتێن لەقەد کە مەمکەوانەکانیان بەڕووی دەرەوەی کراسەکانیاندا دووریون، هەموو ڕوو دەکەنە ئێرە بۆ ئەوەی هیوایان بێتە دی. ئەو هیوایەی چیدی لە ژیانی ڕۆژانەی شارە گەورەکاندا نایەتەدی، هیوای خۆشبەختی یاخود کاتژمێرێ لە بەهەشتا مانەوە!

لەسەر سەکۆی سەماکردن، ئەو شوێنەی کەس لەگەڵ کەسدا سەما ناکا، بەڵکو هەر یەک بەدەوری خۆیدا دەسووڕێتەوە، جۆرێ لە جۆرەکانی «پێکەوەبوون» نابینیت، کەس گیرۆدەی ئەویتر نییە، دەنگی بەرزی مۆسیقای ڕۆک هەر یەکێ لە سەماکەرانی بەخودی خۆیەوە و بەجووڵەی لەشی خۆیەوە گیرۆدە و سەرقالّکردووە. لەوێ لەش ئامرازی یان هۆیەک نییە بۆ پەیوەندیکردن بەدەوروبەرەوە، بەڵکو وەک سەربەخۆییەک وەک پانتاییەک وایە کە «خود»ی مرۆی خۆرئاوایی وەئاگایە لە ئاستیدا و بەو جۆرەی دەکاردێنێ کە خۆی چێژی لێوەردەگرێ.

خۆمان لە جیهانی پۆست مۆدێرندا دەبینینەوە، لەم جیهانەشدا لەش باشترین هۆیە بۆ تەعبیر کردن لە کەسێتی. تازە نە ئەو پێناسە ڕەوشتامێزە (اخلاقی)یەی بۆ دەگونجێ کە مەسیحییەت وەک نەریتێ سەپاندبووی، چونکە چیدی لەش هەر تەنیا گۆشت نییە و نە ئەو پێناسەیەش کە ئابووری سیاسی دەیکرد، چونکە چیدی لەش «هێزی کار» نییە.

لە جیهانی ناوبراودا، لەش نیشانەیەکە بۆ سەرمایە کەڵەکە کردن، بۆ گەیشتن بەناوبانگ، بۆ بوونە ئەستێرەی سینەمایی و، لە هەمان کاتیشدا هۆکارێکە بۆ سەرسووڕماندن و سەپاندنی کەسایەتی.. جووڵەکان و خۆڕاوەشاندنەکانی ئەو لەشە، زۆربەی جار لەزرینگەی تۆنەکانی مۆسیقا

ڕادەپسکێن. مۆسیقا هەرچییەک بێ کاریگەرییەکە لە دەرەوە بۆ سەر لەش و ناتوانێ هەتا سەر جووڵەکانی کۆنترۆڵ بکا، چونکە لەش ملکەچ و پاشکۆی بڕیارەکانی خودە و کاتێک خود بڕیار بدا. «سەربەخۆ» بێ و لە چوارچێوەکان دەرچێ، ئیدی لەش تەنیا جێبەجێ کردنی لەسەرە، تەنانەت ئەگەر جێبەجێ کردنی ئەو بڕیارانە یاخیبوونیش بێ لە تۆنەکانی مۆسیقا!

گەلێ جار بزاڤەکان نەگونجاو دێنە پێش چاو: ڕوخساری ئاسایی گەنجێکی ئەوروپی بەهەوای ئامێرە ئەلەکترۆنییەکانی مۆسیقا، بەجۆرێ گرژ دەبێتەوە و دەمارەکانی بەجۆرێ هەڵدەستن کە زەحمەتە بۆ من لەو چێژە بگەم کە ئەوان لەم گرژبوون و خاوبوونەوەیە وەریدەگرن.. ئەم شێواز بەخشینە بەلەش، دووبارە و چەند بارە دەبێتەوە. بەردەوام دەبێ لە دەق بەستن و لەخاوبوونەوە.. دواجار شێوەیەک یان قاڵبێکی ئەوتۆ وەردەگرێ کە بەچاومان ئاشنایە. پەسەندی دەکەین و ڕەنگە حەز بەلاساییکردنەوەشی بکەین، ئەمەش ئەو قاڵبەیە کە خودی ناوەوەی سەماکەر بڕیاری لەسەر داوە.

لەسەر سەکۆی سەماگە، هونەر ئەوە نییە تۆ وەک سەماکەرێ شتەکان و کەسەکانی دەوروبەرت ببینی، بەڵکو ئەوەیە کە خۆت «ببینرێیت» سەرنجڕاکێش بیت و دانت پیابنرێ. هونەر ئەوەیە خودی خۆت لەو پێودانگانە ڕزگار بکەیت، کە لەشت لە شوێنە گشتییەکاندا ملکەچیانە و دەقت پێدەبەستن! دەبێ بەگەنجی ببینرێیت و، سەرنجڕاکێش بیت تا نەفرەت لە پیریی بکەیت. ئاواتخواستنە بەو شادییەی لەساتەوەختی «بینین»دا سەرهەڵدەدا، کە شەوانی شەممە هەزاران گەنج بەرەو ئانابێڵ بەرەو بەهەشتی سەکۆی سەماخانەکان ڕاپێچدەکا.

چ تەنیاییەکی کوشندەن شارە گەورەکان؟

***

سەما و هەڵپەڕینەکانی ئێمە سەرنج ڕادەکێشن و پەیڕەوی هارمۆنییەتێکی تایبەت دەکەن، بەڵام لەش (تاکە لەش) تیایاندا ونە. سەربەخۆیی لێ زەوتکراوە، چونکە «خود» ناتوانێ لە تۆنەکانی مۆسیقا

یاخی ببێ و کەسی سەماکەر بۆی نییە لە ڕیز و دەستەی سەماکەران بچێتە دەر. سەمای چۆپی، شێخانی، سێ پێیی و هتد.. لەسەر بنەمای هەرەوەزی و پێکەوەیی سەماکەران بەندن.. لەش و بزاڤەکانی تاکە کەس، پاشکۆ و دووبارەکردنەوەی بزاڤی لەشەکانی ترن. ئەگەر جارناجارێ، «سەرچۆپی گر» جۆرێک لە یاخیبوون، جۆرێ لە ڕیزپەڕی و هەڵفکین پێشان بدا، هەرگیز نیازی بەجێهێشتن و خۆجیاکردنەوەی لە دەست نییە، دەستە پاشکۆی بڕیارەکانی سەرچۆپیگرە و، سەرچۆپیکێشیش، دەستەسڕەکەی دەستی وەک هۆکارێکی کۆنترۆڵکەر بەکار دێنێ!

لە سەمای کوردیدا، خۆشی و هونەر لەوەدا نییە سەماکەران بێن بەچەندین دەستەوە، بەڵکو لەوەدایە، بەدرێژکردنەوەی ڕیزی هەڵپەڕین ململانێ لەگەڵ ئەو سنوورەدا بکرێ کە شوێنی هەڵپەڕینەکە دەیسەپێنێ. درێژبوونەوەی ڕیزی هەڵپەڕین ڕۆڵی سەرچۆپیگر گەورە دەکا و لێرەشەوە بیرکردنەوە لەوەی «سەرچۆپیگر» دەست بەردات کەمتر و کەمتر دەبێتەوە. دەست بەردان جۆرێکە لە بەزین و دۆڕاندن.. تا سەرچۆپیگریش بەردەوام بێ. بەدەگمەن کەسانێکی دی هەوڵی ئەستاندنی شوێنی سەرچۆپیگر دەدەن: ئەمە جۆرێکە لە سنوورشکاندن، لە هەڵگەڕانەوە و یاخیگەریی!

لێرەدایە، بواری یاخیبوونی لەش لە مۆسیقا و، سەربەخۆیی سەماکەری تاک لە کۆمەڵی سەماکەران و، سەماکەران لە سەرچۆپیگر؛ مانای نامێنێ.

کاتێکیش دەچینە ئانابێڵ، دەتوانین لەسەر ئاوازی تۆنەکانی مۆسیقای ڕۆک، جاز و مۆسیقای بەرزی دیسکۆکان سەما بکەین، بەڵام کەمتر ڕێدەکەوێ لەشمان ئازاد و سەربەست بجووڵێ. کەم ڕێدەکەوێ بەپلەی ئەو لەخۆچوونە بگەین کە مرۆڤی ئەوروپی لەگەڵ گوێگرتنا پێیدەگا و چێژی لێوەردەگرێ و بەهۆی ئازادی پێدانی ڕەها بەلەشی خۆی، لە تۆنەکانی مۆسیقا یاخی دەبێ.

مخابن.. لە جیاتی ئەوە، بزاڤی لەشمان کۆنترۆڵ دەکەین، تەماشای دەوروبەرمان دەکەین.. بەلامانەوە گرنگە ئەوانی دی چۆن سەما دەکەن، لە هەمووی سەرنجڕاکێشتر ئەوەیە: دوای سەماکردن بەوردی لە یادمان چووە

لەگەڵ کێ سەمامانکردووە. کە ئەمەش بەڵگەیە بۆ ئەوەی ئێمە لەکاتی سەماکردندا ئاگابووین و ناوەوەمان وەک کۆنترۆڵی بەسەر لەشمانەوە کاریکردووە. ئیدی لەبری ئەوەی سەماکردن ببێتە جۆرێ لە چێژ و ئارام بوونەوەمان، دەبێتە هۆیەک بۆ ماندووبوونمان، لە بری ئەوەی ئامادەبوونمان لەسەر سەکۆی سەماگە، ئامادەبوونێکی ڕاستگۆیانە بووبێ، سەیر دەکەین لە «خۆپێشاندانێک»ی ساختە زیاتر نەبووە...

***

کاتێ «خود»ێک لەو دیو چینەکانی لەشەوە نەبێ و لەش بەرەو یاخیبوون ڕاپێچ نەکا، ئەوە لەش نابێتە بەشێک لە مێژوو، نە ڕابردووی خۆی دەناسێ نە هیچ لەسەر داهاتووی دەزانێ.. نە بەهۆی گەڕانەوە بۆ ئەزموونەکانی ڕابردووی دەتوانێ شوێنی ئێستای پێناسە بکا، نە بەهۆی بازدانیش بەرەو داهاتوو توانای ئاخاوتنی هەیە لەبارەی ئێستای شوێنی خۆیەوە. ئەو لەشە خۆی ناناسێ. تەنیا خاوەنی ئەو بیرەوەریانەیە کە لەسەر توێخە دەرەکییەکانی خۆی یاداشتبوون و، ئەو بیرەوەرییانەش هەرگیز ناگەن بەئاستێکی دەربڕینی زمانی و لە شێوەی «پانتۆمیم»دا دەمێننەوە. پانتۆمیمێ کە بەردەوام خۆی دووبارە دەکاتەوە، نموونە:

کەسێکی ئازیزمان لێ دەمرێ، ڕۆژگارێکی زۆر پاش مردنەکەی (ڕۆژگارێ کە ئیدی ئێمە گەڕاوینەتەوە دۆخی ئاساییمان)، لەپڕ بۆمان دەردەکەوێ کە هەر ئێستا خەریکبووین بانگی مردووەکەمان بکەین و داوای لێبکەین نانمان لەگەڵ بخوا، دەستمان بۆ تەلەفۆن درێژ بووە، بەمەبەستی ئەوەی تەلەفۆنی بۆ بکەین، یاخود لە بازاڕ چاومان گێڕاوە بۆ دیارییەک تا بۆی بکڕین. نا؛ ئەوانە هیچیان نا.. بەڵام ڕێدەکەوێ بەدڵنیاییەوە بەهاوڕێ و کەسێکمان بڵێین: «تۆ بۆنی فلانت لێدێ. دڵم پێت دەکرێتەوە!»

دەشێت ئەو بیرەوەرییانەی لەگەڵ مردووەکانماندا هەمانن و دەتوانین بەهۆی زمان و ئاخاوتنەوە دەریانبڕین، زوو ئارام ببنەوە، بەڵام بیرەوەرییەکانی لەش ماوەیەکی دوور و درێژ خۆیان دووبارە دەکەنەوە. وەک

ئەوەی دەیانەوێ حوکمی مەرگ پەسەند بکەن، زمان مەرگی بیرەوەرییەکان نزیک دەخاتەوە. بەڵام لەش یادیان دەکاتەوە!

***

مۆسیقا وەک بۆنی خۆش، سەرلەنوێ بانگی بیرەوەرییەکان دەکاتەوە، هەر بۆیەشە زەحمەتە بتوانین بیر لە بەرزی و نزمی تۆنە مۆسیقییەکان و جیاوازییە دەنگییەکانیان بکەینەوە، بەبێ ئەوەی خەیاڵ بەرەو هەرێمی بیرەوەری نەبردبێن، بەڵام چەندە مۆسیقا لە سرووشتەوە نزیک بێ و سرووشت لە مۆسیقادا ئامادەبێ، بیرەوەرییەکانیش ئەوەندە لە پانتاییە قووڵەکانی لەشەوە سەر دەردێنن و زیندوو دەبنەوە. مۆسیقا کلیلێکە دەرگا داخراوەکانی لەشمان دەکاتەوە، مۆسیقا چەندە هاژێنەر بێت، لەشیش هێندە ئاسان خۆی بەدەستەوە دەدا. بۆ ئەوەی لەش بێتە گۆ، پێویستمان بەگوێگرتن لە مۆسیقایەک هەیە کە بتوانێ لەش بهێنێتە دواندن.

سەرگەرمی ئەنجامدانی کارێکم و لەپڕ هێزی بەرەو گوێگرتن لە گۆرانییەک ڕاپێچم دەکا. لە ناو کۆمەڵێ کاسێتی جۆراوجۆردا کە بەناوی گۆرانیبێژەکانیانا دەیانناسمەوە، دەستم دانەیەکیان هەڵدەبژێرێ، وەک ئەوەی هەمان هێز پێم بڵێ: «ئەمەیان» سەید عەلی ئەسغەر، کاوێساغا، محەمەد عارف، سێوە،ماملێ، شارۆخی، دیلان، یاخود لەناو گۆرانیبێژە تازەکاندا گۆرانییەک بۆ نموونە گۆرانی «کوڕی ئەمشەو ناڵەی دەف و..» بەدەنگی بەهجەت یەحیا. بۆ ئەوەی لەگەڵ ئەم گۆرانییەدا پەیوەندی دروستبکەم، پێویستیم بەوە نییە لە جەنجاڵی شارێکدا بم یان لەناو شایی و زەماوەندێکدا. چونکە ئەم بەرهەمە لە تەنیاییدا دەدوێ. بەرهەمێکە لە دووریی ڕیزەکانی هەڵپەڕکێ، لە دووریی کۆنترۆڵی سەرچۆپیگر و لە دەرەوەی هەرە جۆرە جەنجاڵییەکی کۆمەڵێدا لەدایک بووە.

بەگوێگرتنم لەم ئاوازە، یەکەم جار هەندێ کردەی بێ ئیرادە (وەک تیۆریی سایکۆلۆژیای ڕەفتار پێمان دەڵێ) سەرهەڵدەدەن: سەرم دەکەوێتە جووڵە، نێوچەوانم دێتەوە یەک و لێوەکانم دەکەونە بزووتن. ئاوازەکە

دەبێتە بەشێک لە من و، لەشی من دەبێتە پانتاییەک بۆ دووبارە بەرهەمهێنانەوەی تۆنەکان، وردەوردە لە چینەکانی سەرەوەی پێستەوە بەرەو قووڵاییەکانی جەستە هەستێک دامدەگرێ، لەوێدایە بیرەوەرییەکان هرووژمم بۆ دێنن، ئیدی خەو و بێداری، لە خۆچوون و ئارامبوونەوە بەسەر هەستی ئاگامدا زاڵ دەبن و پاشانیش دەحەوێمەوە، ئارام و لەسەرخۆ، بەردەوام دەبم لە ئەنجامدانی کارەکەمدا.

ئەو ڕەگەزە هونەرییەی لەم بەرهەمەدا بوارم بۆ دەڕەخسێنێ کە پەیوەندی بەلەشی خۆمەوە بکەم و سەربەخۆیی خۆم بەدەست بێنم، هەرگیز دەقی گۆرانییەکە نییە: دەق لە گۆرانیدا بەهەمان شێوە نییە کە لەسەر پارچە کاغەزێ دەبینرێ و دەخوێنرێتەوە. لە گۆرانیدا دەق ڕیزبوونی وشەکان نییە بەدوای یەکدا، بەڵکو خۆبەدەستەوەدانی وشەکانە بۆ فەرمانەکانی گەرووی هونەرمەند لە ساتەوەختی کورتبوونەوە و درێژبوونەوەیاندا. هەروەها کە دەقێ توانای هەبوو ببێ بەگۆرانی، ئیدی پەیوەندییە دیدارییەکەی خۆی بەئێمەوە لە دەست دەدا: ئەو شیعرەی دوێنێ لەسەر لاپەڕەکانی گۆڤارێ، یاخود لە نێو دیوانی شاعیرەکەیدا دەماندی، ئەمڕۆ بەهەوادا بڵاوبۆتەوە. ئەو دەقەی لەسەر کاغەز ملکەچی خاڵبەندی و نیشانەکانی نووسینە، لە گۆرانیدا ناچارە بەپێی زرینگانەوەی تۆنەکانی مۆسیقا و سیستەمی هەناسەی هونەرمەند هەڵسوکەوت بکا. دەقێ کە تا دوێنێ بەهۆی «خوێندەواری»مانەوە پەیوەندی لەگەڵ دەبەستین، ئەمڕۆ بەتەنیا «گوێگرتنمان» بۆی، دەتوانین لەگەڵیدا بکەوینە پەیوەندییەوە. ئەو دەقەی جاران دەبوو بۆ تاقیکردنەوەی کۆتایی ساڵ لەبەری بکەین و بەخوێندنەوەیەکی میکانیکییانەی لەبەردەمی مامۆستادا خۆمانی لێ ڕزگار کەین، ئەمڕۆ لەگەڵ دەنگی هونەرمەندێکدا ئاسان دێتە گوێمانەوە. لە هەمووی گرنگتر: ئەو دەقەی پێشتر بەیاریدەی نیشانەناسی بەرهەمی نووسراوەوە لێمان دەکۆڵییەوە، دەبێ ئێستا بەیاریدەی نیشانەناسی دەنگ و مۆسیقاوە لێی بکۆڵینەوە و هتد.. دەقی گۆرانییەکەی «بەهجەت» بەپلەی یەکەم دەقێکە لە کەش و هەوایەکی نۆستالۆژیدا. دەقێکە بەرەو شوێنێکم دەبا کە تەنیایی «من» تیایدا ونە و، جۆرێکە یان خۆزگەیەکە بۆ

بەستنەوەی «من» بەئەوانی ترەوە. بەڵام ئەوەی سەرنجی من بۆ ئەم بەرهەمە ڕادەکێشێ دەنگە. تێکەڵبوونی دەنگی مرۆڤ لەگەڵ دەنگی مۆسیقا و ئاوازی گەروو لەگەڵ ئاوازی ئامێرە مۆسیقییەکان، ڕۆحێکی ڕێنیسانسی لەم بەرهەمەدا ئامادەیە، بەو مانایەی هونەرمەندانی مۆسیقای سەردەمی ڕێنیسانس هەموو هەوڵێکیان بۆ ئەوە بوو ئاوازی ئادەمی و دەنگی مۆسیقا لێک نزیک بخەنەوە و دەنگی ئامێرە مۆسیقییەکان تا سنووری بۆ لووان لە دەنگی مرۆڤەوە نزیک بێ.

لەم بەرهەمەدا، دەنگی گەرووی هونەرمەند لە هەمان شوێنەوە دێتە بەرگوێ کە دەنگی مۆسیقای لێوە ئاوا دەبێ و، ئامێرەکانی مۆسیقا لە کاتێکدا بەهانای دەنگی هونەرمەندەوە دێن کە ئیدی مەودایەک بۆ جیابوونەوە نەماوە: مەودایێ کە بتوانین لێوەی بێینە دەرێ و خۆمان لە جیهانی تۆن و وریتەی ئاوازەکان جیا بکەینەوە، هەربۆیەشە کاتێک گۆرانییەکە لە کاسێتەکەدا تەواو دەبێ، لە زەین و بیرەوەری ئێمەدا بەردەوامی وەردەگرێ و دەبێتە بەشێک لە بیرەوەرییەکانی لەش و دەبێتە ڕاڕەوێ بۆ لێوە ڕزگاربوونی یادەکانی ناوەوە. ژێر قووڵترین توێخی لەش! ئیدی لێرەوە بەئاوازبوونی لەش لە لایەن ئاگایی و ئاگاییمان لەلایەن نەریتەکانی کۆمەڵەوە هیچ مانایەکی نامێنێ. من لەو ساتانەدا نابینم، بەڵام دەبینرێم، لەشی من درێژکراوەی لەشەکانی تر و جووڵەی ئەوان نییە، بەڵکو پەیڕەوی ئەو فەرمانانە دەکا کە ناوەوەم لە دژی بەقاڵبوونی لەشم لەسەر ئەم کورسییەی لەسەری دانیشتووم ولە دژی ئەو شێوازەی کە شوێنە گشتییەکان. شەقامەکان و سەرکورسی کار و خوێندن بەلەشمی ڕەوا دەبینن! دەریان دەکا. ئیدی «خود» دەکەوێتە سەماکردن، لە ئاهەنگی سەربەخۆیی خۆیدا سەرچۆپی دەگرێ، لەش دەبێتە میوانی پایتەختی خۆی، خۆی دەبێتە پایتەخت.

***

لە ئانابێڵ و لە هەر دیسکۆ و سەماگەیەکی تردا، گەورەترین کێشەم ئەوەیە. چۆن پەیوەندی لەگەڵ لەشی خۆمدا ببەستم؟ پێم وایشە ئەمە

کێشەی هەموو لەشێکە کە درێژکراوەی لەشێکی گەورەتر، یاخود لەشەکانی تر بێ: ڕاستە من دەتوانم لە هەموو ئەم شوێنانەدا ئامادەیی دەربڕم کە پانتایی خۆپێشکەش کردن و پەیوەندی بەستنی ئەوانی ترن لەگەڵ یەکتردا و، پانتایی پەیوەندیکردنی ئەوانی ترن بەلەشی خۆیانەوە، بەڵام هەرگیز مەرج نییە ئامادەبوونی من لە هەمان پانتاییدا یەکسان بێ بەخۆپێشکەشکردن و پەیوەندی گرتنی من بەخۆم و ئەوانی ترەوە. بڕواشم وا نییە بۆ پەیوەندی بەستن دەبێ لەشەکان هەمان قەبارە و هەمان هێزیان تێدابێ، دەشێ لەشێکی بچووک لەگەڵ لەشێکی گەورەدا پەیوەندی ببەستێ و، لەشێکی بەهێز ببێتە هاودەمی لەشێکی لاواز.. بەڵام بەمەرجێ هەردوو ئەو لەشانە سەربەخۆیی خۆیان لە یەکتری و لە لەشەکانی دی وەدەستهێنا بێ و هەریەکەیان لە دوا بڕیاردا پابەند و گوێڕایەڵی ئەو «خود»ە بن کە لەو دیو هەر یەکێکیانەوە ئامادەیە.

دەکرێ لە ئاستی ئاگاییەکی دیاریکراودابم، بەڵام لەشم پاشکۆی بیرەوەرییەکانی خۆیەتی و لێرەشەوە ئاگایی من بەرامبەر بەدەوروبەرم، بەرامبەر بەوەی ئازیزێکم لە دەست چووە، کاریگەرییەکی ئەوتۆی نییە، لەش بیرەوەرییەکانی خۆی بەزمانی پانتۆمیم دووبارە دەکاتەوە.. ژوورێکی سەربەخۆم هەیە، بەڵام دەستەکانم بڕیار دەدەن؛ چ نیگارێ بەدیوارەکانیا هەڵواسم. دەستەکانم بڕیار دەدەن چ کاسێتێک بۆ گوێگرتن هەڵبژێرم و چۆن کەلوپەلی نێو ماڵەکەم ڕێک بخەم. زمانم بڕیار دەدا چێژی ئەو خواردنەی لە تەنیاییدا دروستم کردووە بەتەنیاییش دەیخۆم، تا چ ڕادەیەک لە چێژی ئەو خواردنانەوە نزیکە کە چێژیان وەک بیرەوەری لەسەر زمانم ئامادەن.

***

بەلای تیۆلۆگی ئەڵمانییەوە «مارتین بۆبەر» (١٨٧٨-١٩٦٥) بەرزترین پلە کە مرۆڤ دەکاتە مرۆڤ، بریتییە لە پێکەوەبوونی ئەو مرۆڤە لەگەڵ مرۆیەکی تردا. بۆبەر جیاوازی لە نێوان دووجۆر پێکەوەبووندا دەکا: پێکەوە بوونی «من- ئەو» پێکەوەبوونی «من- تۆ» (ل: ٣٧)*

ئێمە لە بواری پێکەوەبوونی یەکەمدا واتە «من- ئەو» تەنیا پەیوەندی لەگەڵ «بەشێک» لەو مرۆڤەی دی دەبەستین و بەپێی ئەو حساباتەی لەبەرچاویان دەگرین، ئەو حوکمانەی لە پێشەوە دەیاندەین و لێکدانەوەی زۆر جار هەڵەکانمان، دێین کەسێتی ئەوی دیکە هەڵدەسەنگێنین. بۆیە تەنیا یەکێ لە ئێمە چێژ لەو یەکتر بینین و پێکەوە بوونە وەردەگرین، بەڵام لەباری پێکەوە بوونی «من- تۆ»دا، هەردوولا ئەویتر وەک ئەوە قەبووڵ دەکەن کە خۆی هەیە و ئامادەیی هەر کامێک، ئامادەبوونێکی ئینسانی ئەو کەسەیە، «من»ی هەر یەکێ لە ئێمە لەو پێکەوەبوونەدا ئامادەیە و ڕۆڵی خۆی دەبینێ. هیچ حوکم و دادوەرییەکی لەوەوپێش لەم پێکەوە بوونەی ئێستای من-تۆدا ڕۆڵی نامێنێ، بۆیە هەردووکمان وەک یەک چێژ لەبەری پێکەوەبوونەکەمان وەردەگرین، وەک دوو خودی سەربەخۆ.

کاتێ من لەسەر سەکۆی سەماگەیەکی شاری کۆپنهاگن، شەقامێکی پاریس یان لە قاوەخانەیەکی ئۆسلۆدا نەتوانم هەمان چێژ لە مۆسیقای ڕۆک و پۆپ و هتد.. وەربگرم و هەمان پلەی سەرسووڕمانی لە ئاستا پێشان نەدەم کە گەنجێکی خەڵکی کۆپنهاگن، یان پاریس و ئۆسلۆ پێشانی دەدا: ئەوە بێگومان ئاستی پێکەوە بوونەکەمان لە پلەی «من - ئەو» زیاتر تێنەپەڕیوە. هەر یەکەمان لە ڕوانگەی «من»ی خۆیەوە «ئەو»ی یەکترین و لە کات و شوێنێکی تایبەتا بەبێ هیچ ئەتمۆسفێرێکی پتەو ئامادەین.

بەڵام کاتێک بەهۆی ڕێکەوتێکەوە هەمان گەنج لە ژوورەکەی مندا گوێ لە مۆسیقای من دەگرێ: بەداخەوە هەمان ئاستی پێکەوە بوون: «من- ئەو» وەک خۆی دەمێنێتەوە، چونکە ئەویش هەمان کێشەی بەدەست مۆسیقای منەوە هەیە کە من بەدەست هی ئەوەوە! دوو «ئەو» لە یەک کات و شوێندا و مەودای نێوانیشیان بەتاڵ و حەتاڵ.

لێرەوە دەشێت چوونی من بۆ سەر سەکۆی سەماگاکانی ئەو، جووڵە و خۆبادانی من لەسەر ئاوازەکانی ئەو، جووڵە و خۆبادانێکی ساختە بێ، هەر وەکو چۆن دەشێت پەرچەکردارەکانی ئەویش بۆ ئاوازەکانی من

دەستکرد بن. ئیدی ئەم بنەما ساختەیەی پێکەوە بوونە کە هەمووی چێژێ دەکوژێ و مانای هەموو پێکەوە بوونێ بەتاڵ دەکاتەوە.

بەڕاستی کچێکی دانمارکی، سوێدی، فەڕەنسی یان ئەڵمانی، توانای فێربوونی هەموو یاساکانی سەمای عەرەبییان هەیە و، حاڵی حازر لەم وڵاتەدا میهرەجانی ساڵانە بۆ هەڵبژاردنی باشترین سەماکەر دەکرێ. بەڵام چی لەوەمان دڵنیا دەکاتەوە کە فێربوونی هەموو یاساکان نیشانەی فێربوونی سەمای عەرەبییە؟ یان ڕەنگە ژمارەیەکی زۆری بێگانە وەک هەر کوردێ بتوانن فێری هەڵپەڕکێکانی ئێمە بن، بەڵام چۆن لەوە دڵنیا بین ئەو بێگانەیە وەک کورد هەڵدەپەڕێ؟ بەپێچەوانەیشەوە، دەشێت ئاوازە بێگانەکان و حەزی خۆمان هانمان بدات بۆ فێربوونی دانس و جۆرەکانی سەمای خۆرئاوایی، بەڵام ئەگەر لەو سەما کردنەدا «خود» ڕۆڵی خۆی نەبینێ، ئەوە تەنیا هەنگاوێکمان بەرەو تیرۆری لەشمان هەڵێناوە و هیچی دی! کوشتنی لەش بەئاوازێکی نامۆ، وەک کوشتنی لەش وایە بەگوللەیەکی وێڵ. لە هەردوو حاڵەتەکەدا ئازادی «خود» زەوت دەکرێ.

ئەو ئاوازە کامەیە کە دەشێت هەردوولا بخاتە سەما و هەمان چێژ بەهەردوو لا بدا، کە هەر یەک لە تەنیایی خۆیدا لە ئاوازی خۆی وەریدەگرێ؟ تەنیا ئەو ئاوازە سنوور بۆ پێکەوە بوونە ساختەکان دادەنێ و دەیانگۆڕێ بۆ پێکەوەبوونی ڕاستەقینە!

***

دەشێت ئیدی نەچم بۆ ئانابێڵ، دەستی هیچ سەرچۆپیگرێ نەگرم و لەسەر سەکۆی هیچ سەماگەیەک سەمای ساختە نەکەم. لێدەگەڕێم ئاوازێ لەم غوربەتەم بشواتەوە و، هەوڵدەدەم نەخشەی ڕازاندنەوەی ژوورەکەم بگۆڕم. دەستەکانم دەیانەوێ ئاوازێ بۆ گوێگرتن هەڵبژێرن، بیرەوەرییەکانی لەش بهێنێتە گۆ. دەشێت ئیدی نەچم بۆ ئانابێڵ. نا، بەهەشت لە ئانابێڵ نییە، بەهەشتی من.

* Flomer L: Eksistenspsykologi 1987- LM–٣٨–٣٧ لاپەڕە